

Maden Kaynaklarının Yönetimi Bağlamında Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesinin Rolü

*The Role of International Seabed Authority with Respect to the
Administration of Mineral Resources*

Şule ANLAR GÜNEŞ

Doç. Dr., ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makaleye atıf için

Şule Anlar Güneş, “Maden Kaynaklarının Yönetimi Bağlamında Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesinin Rolü”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 17, Sayı 65, 2020, s. 101-124, DOI: [10.33458/uidergisi.655161](https://doi.org/10.33458/uidergisi.655161)

Makaleye Erişim İçin: <https://dx.doi.org/10.33458/uidergisi.655161>

Makale Gönderim: 14 Ağustos 2018

Son Düzeltme: 08 Ağustos 2019

İnternet Yayım: 16 Aralık 2019

Basım Tarihi: 01 Mart 2020

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler
E-Posta: bilgi@uidergisi.com.tr

Bu makalenin tüm hakları *Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği*'ne aittir. Önceden yazılı izin almadan hiçbir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik amaçlı alıntılar bu kuralın dışındadır. Yazıda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Maden Kaynaklarının Yönetimi Bağlamında Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesinin Rolü

Şule ANLAR GÜNEŞ

Doç. Dr., ODTÜ, İİBE, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara.

E-posta: gunes@metu.edu.tr

ÖZET

Bölge olarak adlandırılan derin deniz yatağı, İnsanlığın Ortak Mirası (İOM) olarak kabul edilmiş, burada bulunan maden kaynaklarının yönetimi, Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi'ne (UDYO) verilmiştir. Bu çalışmada, öncelikle İOM kavramının sömürge yönetimlerinden kurtulan toplumlar açısından önemi ve deniz hukukuna etkisi incelenmekte; ikinci olarak bu kavramın uygulamaya aktarılmasında başlıca sorumluluğu olan UDYO'nun yetkileri ele alınmaktadır. Bölge'deki madencilik faaliyetlerinde tüm devletler, 'destekleyen devlet' olarak yer alabilmekte, ancak altına girilecek hukuki sorumluluğun sınırının yeterince belirgin olmaması, teknik ve mali yönden elverişsiz olan devletler üzerinde caydırıcı etki yapmaktadır. Çalışmada, İOM kavramını olumsuz yönde etkileyen bu durumla ilgili olarak, Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi'nin 2011 yılında verdiği Danışma Görüşü değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsanlığın Ortak Mirası, Madencilik, Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi, Bölge, Uluslararası Deniz Hukuku Sözleşmesi

The Role of International Seabed Authority with Respect to the Administration of Mineral Resources

ABSTRACT

Deep ocean floor called as Area is considered as Common Heritage of Mankind (CHM) and the mining activities are managed by International Seabed Authority (ISA). In this article, firstly, the significance of the CHM concept with respect to decolonised states and its impact on law of the sea is elaborated. Secondly, the mandate of ISA which assumed responsibility for the translation of the CHM concept into practice is examined. Every state can take part in mining activities in the Area as a 'sponsor state' but the lack of precision with respect to responsibility limits have a deterrent effect over the states that are disadvantaged technically and financially. Considering the negative impact of this issue over the CHM concept the Advisory Opinion of the International Tribunal for Law of the Sea that was given in 2011 is examined.

Keywords: Common Heritage of Mankind, Mining, International Seabed Authority, Area, United Nations Convention on Law of the Sea

Giriş

Deniz yatağında bulunan maden kaynaklarının işletilmesi, teknolojik olarak mümkün, ticari olarak elverişli hale gelmiştir. Elektronik, bilişim, uçak ve demir çelik endüstrisinde polimetal ürünlere olan talep giderek artmakta, kara kesimlerinde mevcut olan nikel, kobalt ve bakır rezervleri, miktar ve kalite olarak, bu ihtiyaca cevap verememektedir. Madencilik şirketleri, gerek piyasa koşullarının etkisi, gerekse deniz madenciliği alanında kaydedilen teknolojik gelişme neticesinde, deniz yatağı madenciliğini, giderek daha karlı görmeye başlamışlardır.¹ Ulusal yetki alanlarında (karasuları, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge) yer alan deniz yatağında yürütülecek madencilik faaliyetleri, kıyı devletinin iznine tabidir. Ulusal yetki alanları dışındaki deniz yatağında bulunan madenler ise, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)² ile Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi'nin (UDYO) idaresine verilmiştir. Ulusal yetki alanlarının ötesinde yer alan deniz yatağı ve toprak altında yer alan kaynakların tabi olacağı hukuki rejim, 1973 ila 1982 yılları arasında Birleşmiş Milletler (BM) öncülüğünde gerçekleştirilen, Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı müzakerelerinin, en önemli konu başlığı olmuştur. Konferans sonunda kabul edilen ve BMDHS'nin XI. Kısmı'nı oluşturan düzenlemede, bu kesim 'Bölge' olarak adlandırılmış ve ihtiva ettiği kaynaklarla birlikte, 'İnsanlığın Ortak Mirası' olarak kabul edilmiştir.

Bölge'deki maden kaynaklarının, uluslararası bir örgütün denetim ve kontrolüne verilmiş olması, Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı sürecinde gözlemlenen, giderek daha fazla deniz kesiminin denetim ve kontrol altına alınması (*enclosure*) eğiliminin bir örneğidir. Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nda açık deniz alanlarının, çeşitli biçimlerde ulusal yetki alanlarına dönüştürülmesi gündeme gelmiştir. BMDHS ile kıyı devletlerine, 200 deniz miline kadar münhasır ekonomik bölge ilan etme hakkı verilmesi; takımadalardan müteşekkil devletlere, takımada esas hatlarının arasında kalan ve açık deniz rejimine tabi olan takımada sularını, kendi deniz ülkelerine katma imkanı verilmiş olması, '*enclosure*' uygulamasının örnekleridir. Tüm devletlerin açık deniz serbestisi çerçevesinde kullanabilecekleri, uluslararası deniz yatağı maden kaynaklarının yönetiminin, UDYO'ya verilmiş olması, *enclosure* uygulamasının bir diğer örneğidir. Ancak bu kez açık deniz serbestisi rejimine tabi olan mekan, kıyı devleti veya takımada devletinin değil, uluslararası bir örgüt olan UDYO'nun denetim ve kontrolüne verilmiştir.

Deniz yatağının maden kaynakları bakımından önemli bir potansiyel taşıdığıının anlaşılmasıyla birlikte, ulusal yetki alanlarının ötesindeki kesimden tüm insanlığın faydalanması yönünde görüşler ortaya atılmış, 'İnsanlığın Ortak Mirası' kavramı çerçevesinde şekillenen bu yaklaşım, 1960'lı yıllarda, BM nezdinde siyasi ağırlık kazanmıştır. Sömürge yönetimi altında bulunan ülkelerin bağımsızlık kazanarak, BM Genel Kurulu'nda temsil gücü elde etmeleri ve bu gücü 'Yeni Ekonomik Düzen' kurma yönünde kullanma arayışları, bu gelişme üzerinde etkili olmuştur. Malta Delegates Arvid Pardo'nun, 1 Kasım 1967 tarihinde, BM Genel Kurulu'nun 1. Komite toplantısında yaptığı konuşma, uluslararası deniz yatağının kullanımı ve buradan elde edilecek kaynakların paylaşımına ilişkin esaslar üzerinde dönüştürücü bir etki yapmıştır.³

1 *Towards the Development of a Regulatory Framework for Polymetallic Nodule Exploitation in the Area*, Technical Study, No 11, 2013, ISA, www.isa.org, (Erişim Tarihi 15 Nisan 2018)

2 United Nations (UN) Treaty Series, Cilt 1833, Kayıt No 31363, 1994, ss.396-581. www.treaties.un.org (Erişim Tarihi 15 Şubat 2018) Metnin Fransızca aslından yapılan Türkçe çeviri için bkz. Aydoğan Özman, *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*, İstanbul, İstanbul Deniz Ticaret Odası, Yayın No 5, 1984. BMDHS, bu çalışmada, Sözleşme olarak da anılmaktadır.

3 UN General Assembly, (Twenty Second Session), First Committee, 1515th Meeting, at 10:30 am; 1516th Meeting, at 3:00 p.m., 1 Kasım 1967.

Ulusal yetki alanlarının ötesindeki deniz yatağı ve toprak altının, barışçıl amaçlarla kullanılması ve burada yer alan kaynakların insanlığın ortak çıkarları doğrultusunda adil paylaşım esasına göre işletilmesi görüşü, BM Genel Kurulu'nda kabul görmüştür. Bu konuda çalışmalar yapmak üzere, BM Genel Kurulu tarafından, 18.12.1967 tarihinde, 2340 (XXII) sayılı karar ile bir *ad hoc* komite kurulmuş;⁴ 17 Aralık 1970 tarihinde alınan, 2749 (XXV)⁵ ve 2750 (XXV) sayılı kararlar ile uluslararası deniz yatağının 'İnsanlığın Ortak Mirası' olduğu kabul edilerek, yeni bir deniz hukuku konferansı toplanmasına karar verilmiştir.⁶

BM Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı, deniz hukukuna ilişkin 100'ü aşkın konunun, önceden hazırlanmış bir sözleşme metni olmaksızın müzakere edildiği, geniş kapsamlı ve hayli uzun bir süreç olmuştur. Konferans sürecinde, bir taraftan mevcut kural ve kurumlar gözden geçirilmiş, öte yandan, daha önce hukuksal bir düzenlemenin konusu olmayan, yeni kavram ve ilkeler müzakereye açılmıştır.⁷ 1973 yılında başlayan ve deniz hukukunda kapsamlı bir reform niteliği taşıyan konferans, üç ayrı komitenin yürüttüğü çalışmalarla, dokuz yıl sürmüş ve neticede 320 madde ve dokuz ekten oluşan BMDHS kabul edilmiştir. 'Okyanusların Anayasası' olarak da anılan bu andlaşmanın kabulünün, uluslararası hukuk alanında, 20. yüzyılda kaydedilen en önemli gelişme olduğu kabul edilmektedir.⁸

Uluslararası deniz hukukunda dönüştürücü bir etki yapan 'İnsanlığın Ortak Mirası' kavramına hukuki hüviyet kazandıran BMDHS'nin XI. Kısmı, gelişmiş ülkeler tarafından ilk başta benimsenmemiştir. Söz konusu hükümlerde yer alan karar alma mekanizmaları; zorunlu teknoloji transferi; üretim miktarlarına getirilen sınırlandırmalar ve taraf devletlerin mali yükümlülükleri hususundaki hükümlerine itiraz eden gelişmiş devletler, Sözleşme'ye çekince koyma imkanı olmaması nedeniyle, sözleşmeyi kabul etmemişlerdir. BMDHS, 1982 yılında imzaya açıldıktan sonra, Sözleşme'nin gelişmiş devletler tarafından kabul edilmesine engel olan XI. Kısım hükümlerinin nasıl uygulanacağına yönelik; yeni bir andlaşma metni müzakere edilmiş ve bu süreç sonunda, endüstri devletleri lehine hükümler içeren Uygulama Anlaşması kabul edilmiştir.⁹ Uygulama Anlaşması hükümleri çerçevesinde, BMDHS XI. Kısım'da düzenlenmiş olan UDYO karar alma mekanizmalarının, gelişmiş ülkelerin ağırlık koymalarını sağlayacak şekilde yeniden biçimlendirilmesi; teknoloji transferinin zorunlu olmaktan çıkarılması; üretim miktarlarına getirilen kısıtlamaların kaldırılması; taraf devletlerin mali yükümlülüklerinin makul seviyeye çekilmesi söz konusu olmuştur. Neticede, BMDHS'nin XI. Kısmı'nda, 'İnsanlığın Ortak Mirası' kavramı çerçevesinde şekillenen, derin deniz

4 UN General Assembly Resolution 2340 (Examination of the question of the reservation exclusively for peaceful purposes of the sea-bed and the ocean floor and the subsoil thereof, underlying the high seas beyond the limits of present national jurisdiction, and the use of their resources in the interests of mankind), A/RES/2340 (XXII), 18 Aralık 1967.

5 UN General Assembly Resolution 2749 (Declaration of Principles Governing the Sea-Bed and the Ocean Floor, and the Subsoil Thereof, beyond the Limits of National Jurisdiction), A/RES/2749 (XXV), 17 Aralık 1970.

6 UN General Assembly Resolution 2750 (Reservation exclusively for peaceful purposes of the sea-bed and the ocean floor, and the subsoil thereof, underlying the high seas beyond the limits of present national jurisdiction and the use of their resources in the interests of mankind, and convening of a conference on the law of the sea), A/RES/2750 (XXV), 17 Aralık 1970.

7 Aydoğan Özman, "Deniz Hukukunda Yeni Gelişmeler", *Ege Deniz Sorunları Semineri*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 1986, s.16.

8 Elizabeth Mann Borgese, *The Oceanic Circle: Governing the Seas as a Global Resource*, New York, United Nations University Press, 1998, s.117.

9 UN General Assembly Resolution 48/263 (Agreement relating to the implementation of Part XI of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982), A/RES/48/263, 28 Temmuz 1994. Metin için UN Treaty Series, Cilt 1836, Kayıt No 31364, 1994, ss. 42-66. www.treaties.un.org (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2018)

yatağı madencilik faaliyetlerinin merkezden planlanan müdahaleci ekonomik yönetim modeli, 1994 Uygulama Anlaşması ile serbest piyasa ekonomisinin gereklerine göre yeniden şekillendirilmiştir. BM Genel Kurul kararı ile kabul edilen bu anlaşma, BMDHS'nin XI. Kısmı ile bir bütün teşkil etmekte, iki metnin hükümleri arasında çelişki olması durumunda, 1994 Uygulama Anlaşması'nın öncelikli olarak uygulanması öngörülmektedir¹⁰

UDYO'nun kurulması üzerine, UDYO'nun kural koyma yetkisi ve idari tasarrufları yoluyla, derin deniz yatağında yürütülen madencilik faaliyetlerinde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. UDYO tarafından çeşitli şirketlere verilen maden keşif ve arama ruhsatlarının bir kısmının 2016 yılında sona ermesiyle birlikte, maden çıkartma ve işletme faaliyetlerine yönelim olacağı öngörülmektedir. UDYO'nun faaliyetlerini yürütürken uyması gereken kurallar, madencilik faaliyetlerini yürüten gerçek ve tüzel kişilerin hak ve yükümlülükleri, destekleyen devletlerin sorumluluklarının sınırı konularında, açıklığa kavuşturulması gereken, bir dizi belirsizlik ve hukuki boşluk bulunmaktadır. Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi (UDHM) Deniz Yatağı Uyuşmazlıkları Dairesi (DYUD) tarafından 1 Şubat 2011 tarihinde verilen Danışma Görüşü ile özellikle Bölge'de yürütülecek madencilik faaliyetlerini destekleyen devletlerin hukuki sorumluluklarının kapsamı, belirgin hale getirilmiştir.¹¹ Bununla beraber, BMDHS ve 1994 Uygulama Anlaşması ile oluşturulan derin deniz yatağı rejiminin uygulamaya konulması, çeşitli zorlukları da beraberinde getirmekte, özellikle de hukuki düzenleme alanının dışında tutulmuş pek çok meselenin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. UDYO'nun Bölge'deki sorumluluğu esas olarak maden kaynakları konusundadır. Bununla beraber BMDHS'de, UDYO'nun yapısı ve işlevlerinin ihtiyaca göre geliştirilebileceği öngörülmüştür. Bölge'de bulunan ancak büyük bölümü henüz keşfedilmemiş olan biyolojik ve genetik kaynaklar bakımından da alınması gereken bir dizi önlem söz konusudur. Bu çalışmanın inceleme alanı dışında kalan canlı kaynaklar bağlamında, UDYO'ya yeni roller verilip verilmeyeceği önümüzdeki yıllarda açıklığa kavuşacaktır.

Güncel gelişmeler, derin deniz yatağı madenciliğinde maden çıkartma aşamasına doğru gidildiğini ve teknolojik bakımdan gelişmiş durumda olan devletlerin, maden keşif ve arama faaliyetlerinin maden çıkartma aşamasına doğru ilerleyeceğini göstermektedir. Türkiye henüz bu süreçlerde yer almamakla birlikte, İOM kavramı çerçevesinde bu konu tüm ülkeleri ilgilendiren boyutlar taşımakta, konunun uluslararası kamu hukuku çerçevesinde incelenmesi giderek önemli hale gelmektedir. Bu makalenin amacı, derin deniz madenciliği bağlamında BMDHS ile oluşturulan yönetim modelinin temellerini incelemek ve bu konuya ilişkin olarak UDHM DYUD tarafından verilen 1 Şubat 2011 tarihli Danışma Görüşünü ele almaktır.

BMDHS'den önce açık deniz rejimine tabi olan Bölge'de, madencilik faaliyetleri bağlamında oluşturulan küresel yönetim modeli, uluslararası deniz hukuku bakımından önemli bir yeniliktir. Makalede öncelikle tarihsel gelişim süreci içinde, Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nda müzakere edilen ve BMDHS'nin XI. Kısmında yer alan düzenlemeler konusunda, sanayileşmiş ülkelerin olumsuz tutumu ve bu ülkeleri ikna etmek üzere 1992 yılında başlatılan ve 1994 Uygulama Anlaşması'nın kabulü ile sonuçlanan süreç incelenmekte, 1994 Uygulama Anlaşması ile BMDHS'nin XI. Kısmı arasındaki hukuki etkileşim ele alınmaktadır. Bunu takip eden bölümlerde, İOM kavramı, derin

¹⁰ Uygulama Anlaşması md. 2.

¹¹ ITLOS Advisory Opinion, 2011, ITLOS Case No.17, Responsibilities and obligations of States sponsoring persons and entities with respect to activities in the Area (Request for Advisory Opinion submitted to the Seabed Disputes Chamber), www.itlos.org, (Erişim Tarihi 15 Nisan 2018).

deniz yatağı bağlamında ele alınmakta, buna ilaveten açık deniz serbestilerinin uygulanma imkanı irdelenmektedir. Makalenin ilerleyen bölümlerinde UDYO ve kullandığı yetkiler incelenmiştir. UDYO'nun kural koyma faaliyetleri bağlamında Madencilik Kodu; idari tasarrufları bağlamında ise, vermiş olduğu maden keşif ve arama ruhsatları ele alınmaktadır. Yargısal denetim çerçevesinde ise, UDHM'nin 1 Şubat 2011 tarihli Danışma Görüşü incelenmektedir. Nauru'nun UDYO'dan, UDYO'nun UDHM DYUD'dan talep etmesi üzerine başlatılan süreç, 2011 yılında tamamlanmıştır. Danışma Görüşü Bölge'de yürütülecek madencilik faaliyetlerinde, destekleyen devlet statüsünde yer almak isteyen ülkeler bakımından yol gösterici unsurlar içermekte olup, bu karar incelemesi, literatüre katkı mahiyetinde makale kapsamına alınmıştır.

BMDHS'nin XI. Kısımına Yönelik İtirazlar

BMDHS'den önce geçerli olan uluslararası deniz hukuku kurallarına göre, ulusal yetki alanlarının ötesinde kalan deniz yatağı ve toprak altı, açık deniz rejimine tabi iken, BMDHS XI. Kısım'ında yer alan düzenlemeler sonucu, bu müşterek mekan, madencilik faaliyetleri bakımından, yeni bir hukuki rejim altına alınmıştır. Ancak insanlığın ortak mirası kavramı ve BMDHS ile oluşturulan derin deniz yatağı madencilik rejimini benimsemeyen; Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İngiltere, Federal Almanya, Fransa, Sovyetler Birliği, Japonya ve İtalya gibi sanayileşmiş devletler Sözleşme'yi onaylamaktan kaçınmışlar, bu nedenle Sözleşme çok uzun bir süre yürürlüğe girememiştir. BMDHS 1982 yılında imzaya açıldığında 159 devlet tarafından imzalanmasına rağmen, Sözleşme'nin yürürlüğe girebilmesi için gerekli olan 60 onay belgesinin biri dışında tümüyle gelişmekte olan devletlere ait olduğu görülmektedir.¹²

Sanayileşmiş devletlere göre, açık deniz yatağı ve toprak altının işletilmesi için Sözleşme ile öngörülen mekanizma, pahalı ve külfetlidir, UDYO'nun görev ve yetkileri, serbest pazar ekonomisinin gereklerine uygun şekilde, Bölge'de faaliyet gösterecek şirketler ve bunları destekleyen devletlerin faaliyetlerini kısıtlayıcı kuralların kaldırılmasıyla, yeniden ve daha liberal şekilde düzenlenmelidir. Gelişmiş devletler, buna yönelik olarak, UDYO organları için öngörülen karar alma mekanizmalarının gelişmiş ülkelerin ağırlıklarını koyacak şekilde yeniden biçimlendirilmesi; teknoloji transferinin zorunlu olmaktan çıkarılması; üretim miktarlarına getirilen kısıtlamaların kaldırılması; taraf devletlerin mali yükümlülüklerinin makul seviyeye çekilmesi gibi konularda, XI. Kısım hükümlerinin gözden geçirilmesini talep etmişlerdir.¹³

Gelişmiş devletler BMDHS XI. Kısım'ına yönelik itirazlarını, Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nda, deniz yatağına ilişkin müzakereler sürecinde de ortaya koymuş, ancak istedikleri sonucu alamamışlardı. Sözleşme'nin XI. Kısım'ında, bu devletlerin taleplerinin karşılanacağı bir düzenleme yerine, I. ve II. numaralı konferans kararları aracılığıyla, orta yol bulunmasına yönelik değişiklikler yapılmış, ancak bu adım gelişmiş ülkeleri tatmin etmemiştir. BMDHS metninin kesinleşmesi üzerine, XI. Kısım'la ilgili memnuniyetsizlik içinde olan ABD, Federal Almanya, Fransa ve İngiltere, kendi ulusal hukuk sistemlerinde, derin deniz yatağı madencilik faaliyetlerinin açık deniz rejimine tabi olduğu yönünde yasal düzenlemeler yaparak, kendi tabiiyetleri altında bulunan şirketlere madencilik ruhsatları vermişlerdir. Bu devletler, olası çakışmaları önlemek üzere, birbirlerinin ulusal

12 Edward Duncan Brown, *The International Law of the Sea*, Introductory Manual, Cilt 1, England, Dartmouth Publishing Company, 1994, s. 446.

13 Ibid., s. 461 vd.

düzye vermiş oldukları ruhsatları, karşılıklı olarak ‘tanıma’ yoluna gitmişler, polimetal nodüllere ilişkin olarak ortaya çıkabilecek olası uyuşmazlıkların çözüme bağlanması konusunda da mutabakata varmışlardır.¹⁴

Gelişmekte olan devletler, BMDHS’nin XI. Kısmı uyarınca, Bölge’nin ‘İnsanlığın Ortak Mirası’ olarak kabul edildiğini, ‘mütekabil devletler rejimi’ olarak anılan bu yasal düzenlemelerin, insanlığın ortak mirası ilkesini ihlali ettiğini ve bu nedenle hukuka aykırı olduğunu ileri sürmüşlerdir. BMDHS’nin Bölge’yle ilgili hükümlerinin, BM Genel Kurul kararlarına da konu olması nedeniyle, uluslararası örf ve adet hukuku kuralı olarak da, hukuki değer taşıdığı, mütekabil devletler rejimini oluşturan devletlerin, uluslararası örf ve adet hukukunu ihlal etmemesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir¹⁵. Tüm bu hukuki iddiaları geçersiz bulan gelişmiş devletler ise, tutumlarından vazgeçmemiş ve BMDHS metnini kabul etme yönünde herhangi bir adım atmamışlardır.¹⁶ Esasında, gelişmiş devletler ile gelişmekte olan devletler arasındaki uzlaşmazlık, UDYO’nun varlığı konusunda değildir, temel görüş farklılığı, UDYO’nun serbest pazar ekonomisi kuralları ile mi; yoksa merkezden planlanan ve müdahaleci bir anlayış çerçevesinde mi faaliyet göstereceği hususundadır.

BMDHS’nin XI. Kısım Hükümlerinin Yeniden Ele Alınması

Mütekabil devletler rejimi, gelişmiş devletlerin, XI. Kısım kendi istekleri doğrultusunda değişmediği müddetçe, BMDHS’ye taraf olmaya niyetleri olmadığını ortaya koymuş ve bu tutumun, Sözleşme’nin evrensel düzeyde uygulanmasına mani olacağı ortaya çıkmıştır. 1 Eylül 1989 tarihinde Kingston’da yapılan toplantıda, Grup 77’nin dönem başkanı Mumba Kapumba (Zambiya) tarafından, BMDHS’nin evrensel olarak uygulanmasının Grup 77 açısından önemini ortaya koyan bir bildiri yayınlanmış ve bunun üzerine harekete geçen Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, BMDHS’ye evrensel katılım sağlanmasına yönelik diyalog sürecini başlatmıştır.¹⁷ Görüşmeler üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Haziran 1990-1991 döneminde, altı tur şeklinde gerçekleştirilen ilk aşama görüşmelerinde, tüm bölge ve çıkar gruplarını temsil eden 30’a yakın ülke, hazır bulunmuştur. BMDHS’yi imzalamamış olmakla birlikte ABD, İngiltere ve Almanya’nın katılımı, usul kurallarının ve görüşülecek konu başlıklarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Ülke temsilcileri, Sözleşme’nin XI. Kısmı’nda yer alan, ‘İnsanlığın Ortak Mirası İlkesi’; Bölge’de yer alan kaynakların hakkaniyete uygun şekilde ve tüm ülkelerin yararını gözeterek şekilde işletilmesi; UDYO’nun, Bölge’de yürütülecek faaliyetlerin yönetim, düzenlenme ve kontrolünden sorumlu olması; Bölge’nin hiçbir kesiminde ulusal yetki veya egemenlik iddialarının mümkün olmaması; Bölge’de yürütülecek faaliyetlerde tekelleşmenin önlenmesi; Bölge’nin salt barışçıl amaçlarla kullanılması gibi konularda herhangi bir uzlaşmazlık içinde olmamışlar, müzakereler

14 Fransa, Federal Almanya, İngiltere ve ABD, 1982 yılında özel bir anlaşma yapmışlardır. İmzalandığı gün yürürlüğe giren bu anlaşma metni için bkz. “Agreement Concerning Interim Arrangements Relating to Polymetallic Nodules of the Deep Seabed”, Done at Washington and entered into force, 2 Eylül 1982, *International Legal Materials*, Eylül 1982, Cilt 21, No 5, ss. 950-962.

15 John Warren Kindt, “Deep Seabed Exploitation”, *UCLA Journal of Environmental Law and Policy*, Cilt 4, No 1, 1984, s. 36. İbrahim A. Akkutay, “Uluslararası Hukuk Bakımından Derin Deniz Yatağında Yer Alan Kaynakların Araştırılması, Keşfi ve İşletilmesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt 74, No 2, 2016, ss. 165-166.

16 Edward Guntrip, “The Common Heritage of Mankind: An Adequate Regime for Managing the Deep Seabed?”, *Melbourne Journal of International Law*, Cilt 4, No 2, 2003, ss.384-385.

17 Kenneth Rattray, “Assuring Universality: Balancing the Views of the Industrialised and Developing Worlds”, Myron H. Nordquist ve John Norton Moore (der.), *Entry Into Force of the Law of the Sea Convention, 1994 Rhodes Papers*, Lahey, Kluwer Law International, Martinus Nijhoff Publishers, 1995, s.57.

bu konular dışında yapılmıştır. Gelişmiş ülke temsilcilerine göre, kamu ve özel sektör arasında eskisinden farklı bir rol dağılımı ve ilişki biçimi söz konusudur. 21. yüzyılda gerçekleşecek deniz yatağı madenciliği, Sözleşme’de öngörülen merkezden planlanmış ve kısıtlayıcı bir yaklaşımla değil, serbest piyasa koşulları içinde yapılmalıdır. Buna yönelik olarak, UDYO’daki karar alma mekanizması; gözden geçirme toplantıları; teknoloji transferi; üretime getirilen sınırlandırmalar; Teşebbüs; taraf devletlere yüklenen mali yükümlülükler; sözleşmelerin mali hükümleri; tazminat fonu ve çevresel konular, dokuz konu başlığı altında ele alınmıştır.¹⁸

Görüşmelerin ikinci aşaması, 25 temsilcinin katılımı ile Haziran 1992-Ocak 1993 döneminde üç tur şeklinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, üzerinde uzlaşa sağlanmış olan çevre konularının temel sorunlar listesinden çıkartılmasına, geri kalan sekiz sorunun ise iki ayrı kümeye bölünmesine karar vermişlerdir. Taraf devletlerin mali yükümlülükleri; Teşebbüs; karar alma mekanizması; gözden geçirme konferansı ve teknoloji transferi konularında, 1992 sonu itibariyle uzlaşmaya varılmıştır. Üretime getirilen sınırlandırmalar; sözleşmelerin mali hükümleri ve tazminat fonu konularında ise, deniz yatağı madenciliğinin fiilen yapılacağı dönemdeki ekonomik, mali ve teknolojik koşullar altında detaylandırılmak üzere, temel prensiplerin belirlenmesiyle yetinilmiştir. Görüşmelerin son aşaması ise, Nisan 1993-Haziran 1994 döneminde yapılan altı oturum neticesinde tamamlanmıştır. Son aşamada, uzlaşa sağlanan taslak hükümlerin detaylandırılması ve ortaya çıkan metnin hangi usulle kabul edileceği gibi konular görüşülmüş ve müzakereler Uygulama Anlaşması’nın kabulü ile sonuçlanmıştır.¹⁹

1994 Uygulama Anlaşması

Uygulama Anlaşması olarak anılan ‘BMDHS’nin XI. Kısımının Uygulanmasına İlişkin Andlaşma’, 28 Temmuz 1994 tarihinde BM Genel Kurulu’nda kabul edilerek imzaya açılmıştır.²⁰ Kararda, Uygulama Anlaşması’nın, Sözleşme’nin yürürlüğe girdiği 16 Kasım 1994 tarihi itibariyle, geçici olarak yürürlüğe gireceği belirtilmekte, bunun Sözleşme’nin evrensel düzeyde onaylanmasının önünü açacağı düşüncesiyle, en geniş katılımı kabul edilmesi ve Uygulama Anlaşması’na bağlı olma iradesinin de, en kısa sürede ortaya konulması istenmektedir.²¹ BM Genel Kurul kararında, Bölge ve kaynaklarının ‘İnsanlığın Ortak Mirası’ olduğu teyid edilmiş²² ancak Sözleşme’ye evrensel katılım ve ilgili organlarda uygun temsil hedefine, Sözleşme’nin XI. Kısımının serbest pazar ilkeleri çerçevesinde değişime tabi tutulması sonucu ulaşılabileceği belirtilmiştir.²³

Uygulama Anlaşması’nın yürürlüğe girebilmesi için 40 devletin onay belgesinin depozitere iletilmesi ve bu tarihten itibaren 30 gün geçmesi gerekmektedir.²⁴ Onay verecek olan devletlerin en az yedisinin, Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı’nda alınan II. nolu kararda belirtilen öncü yatırımcılardan (*pioneer investor*); en az beşinin gelişmiş ülkelerden olması şarttır. Kesin yürürlük koşulları sağlanıncaya kadar, Uygulama Anlaşması’nın geçici olarak uygulanması söz konusudur. Geçici yürürlük kesin

18 Brown, *The International Law of the Sea*, ss. 462-470.

19 Ibid., s. 470

20 UN General Assembly Resolution 48/263, A/RES/48/263, 28 Temmuz 1994.

21 Ibid., paragraf 10/11

22 Ibid., paragraf 2

23 Ibid., paragraf 6 ve 9

24 Uygulama Anlaşması, md.6

yürürlük şartları oluştuğunda kendiliğinden; bu şartların bir türlü gerçekleşemediği durumda ise, 16 Kasım 1998 tarihinde sona erecektir.²⁵ Nitekim Uygulama Anlaşması BMDHS ile birlikte, 16 Kasım 1994 tarihinde geçici olarak uygulanmaya başlanmış; 6. maddedeki yürürlük koşullarının sağlanması üzerine, 28 Temmuz 1996 tarihinde; kesin olarak yürürlüğe girmiştir.

Uygulama Anlaşması'nın kabul edilmesi üzerine, uzun ve zahmetli bir sürecin ürünü olan BMDHS'nin, gelişmiş devletlerce onaylanmamasına neden olan kuralların, BM Genel Sekreterliği'nin özel çabasıyla kaldırıldığı ve BMDHS'yi red eden veya çekimser kalan devletlerin, Sözleşme'ye taraf olmaya başladığı görülmektedir. Görüşmelerin başarıyla sonuçlanmasında, G 10 olarak anılan Belçika, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Hollanda, Rusya, İngiltere ve ABD gibi öncü yatırımcı sanayileşmiş devletlerin kendi aralarında; ve Brezilya, Hindistan ve Jamaika gibi konuyla ilgili olan gelişmekte olan devletlerle, işbirliği yapmalarının etkisi olduğu görülmektedir.²⁶ Türkiye, BMDHS ve Uygulama Anlaşması'na taraf değildir.²⁷

Uygulama Anlaşması on madde ve bir Ekten oluşmaktadır. Ek, sırasıyla Taraf Devletlerin Mali Yükümlülükleri ve Kurumsal Düzenlemeler; Teşebbüs; Karar-Alma; Gözden Geçirme Toplantısı; Teknoloji Transferi; Üretim Politikası; Ekonomik Yardım; Kontratların Mali Koşulları; Mali Komite başlıkları altında, dokuz alt bölümden oluşmaktadır. Uygulama Anlaşması ve Eki, ayrılmaz bir bütündür, birlikte uygulanır.²⁸ Uygulama Anlaşması'nın başlangıç hükümlerinde ve ilgili BM Genel Kurul kararında da belirtildiği üzere, 'Bölge' 'İnsanlığın Ortak Mirası' olarak kabul edilmektedir. Uygulama Anlaşması, BMDHS'nin XI. Kısmı'nın uygulanmasına ilişkindir, bu iki düzenleme arasında çelişki olması halinde, Uygulama Anlaşması geçerli olacaktır.²⁹

Uygulama Anlaşması ile deniz yatağı madencilik faaliyetlerinin, serbest pazar koşulları çerçevesinde düzenlendiği, şirketlerin maden kaynakları elde etme imkanlarına Sözleşme ile getirilen kimi sınırlandırmaların kaldırıldığı görülmektedir.³⁰ Sözleşme'nin XI. Kısmı'nda yer alan karar alma mekanizmaları ile ilgili kurallar, gelişmekte olan ülkelerin sayısal ağırlıklarına öncelik verecek şekilde düzenlenmişken, Uygulama Anlaşması ile gelişmiş ülkelere, alınacak kararları kendi tercihleri doğrultusunda belirleme imkanı verilmiştir. BMDHS'de, derin deniz yatağı madencilik faaliyetlerinden elde edilen kazancın paylaşımında, devletlerin yanı sıra, henüz devlet statüsü kazanmamış olan hukuki varlıkların da pay alması öngörülmekte iken, Uygulama Anlaşması ile bu kuralların uygulanmayacağı anlaşılmaktadır. Uygulama Anlaşması'nda, BMDHS'nin XI. Kısmı'nda değişiklik yapılması imkanı veren gözden geçirme toplantıları ile ilgili hükümlerde de değişiklik yapılmış ve böylece gelişmekte olan ülkelerin, gözden geçirme toplantılarında sahip oldukları sayısal üstünlüklerine binaen, kararları belirleme imkanları ortadan kaldırılmıştır. Sözleşme'nin Teşebbüs ile ilgili hükümlerinin de, Uygulama Anlaşması ile zayıflatıldığı görülmektedir.

25 Uygulama Anlaşması, md.7/3

26 Michael Wood, "International Seabed Authority, The First Four Years", *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, UNYB, Cilt 3, 1999, s. 178.

27 BMDHS'nin taraf sayısı 168 iken, 1994 Uygulama Anlaşması'na taraf olanlar 2016 yılında Gana'nın katılımı neticesinde 150'ye ulaşmıştır. Table of Ratification and Accessions, Oceans and Law of the Sea, www.un.org. DOALOS (Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea (Erişim Tarihi 14 Mart 2019))

28 Uygulama Anlaşması md.1/2

29 Uygulama Anlaşması md. 2/1

30 Bernard H. Oxman, "1994 Agreement and the Convention", *American Journal of International Law*, Cilt 88, No 4, 1994, ss.687-697.

Ortak Miras Kavramı ve Bölge

Uluslararası Deniz Yatağı'nın tabi olacağı hukuki rejim, Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nda Birinci Komite'de ele alınmış, uzun müzakereler neticesinde şekillenen kurallar, BMDHS'nin 'Bölge' başlığını taşıyan, XI. Kısım'ında düzenlenmiştir. XI. Kısımda 133. ve takip eden maddelerde, Bölge'nin İdaresi; 151. ile 155. maddeleri arasında Bölge kaynaklarının değerlendirilmesi; nihayet 156. ile 185. maddeleri arasında UDYO'nun yapısı, organları ve görevlerine ilişkin kurallara yer verilmektedir, 186. ile 191. maddeleri arasında ise, Uluslararası Deniz Yatağı'na ilişkin uyumsuzlukların çözümüne yönelik olarak, UDHM DYUD'un görevlerine ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. DYUD'un Danışma Görüşü verme yetkisi de, bu kapsamda düzenlenmiştir.

Taraf Devletler, Sözleşme'nin 136. maddesinde, ifade edilen, Bölge ve burada yer alan kaynakların, 'İnsanlığın Ortak Mirası' olduğuna ilişkin ilkede herhangi bir değişiklik yapamayacak, bu ilkeden sapma gösteren andlaşmalara taraf olamayacaklardır.³¹ Bu hükümden yola çıkılarak, 'İnsanlığın Ortak Mirası' kavramının, uluslararası hukukun buyruk kuralı (*jus cogens*) niteliğinde olduğu yönünde görüşler de ileri sürülmüştür.³²

'Ortak Miras' kavramı, insanlığın ortak değerlerinin özel hukuki rejimlerle korunması gerektiği düşüncesine dayanır. Dolayısıyla Bölge ve kaynakları tüm insanlık için, üzerinde mülkiyet tesis edilebilecek sahipsiz mal (*res nullius*) veya ortak mal (*res communis*) olmayıp, geçmiş nesillerden bugüne kalan ve gelecek nesillere aktarılması gereken, ortak bir emanet olarak kabul edilmektedir.³³ Bölge'nin hiçbir devlet, özel veya tüzel kişinin egemenlik iddialarına konu olamayacağı; Bölge'den elde edilecek ekonomik faydadan, tüm insanlığın ortak çıkarlarını gözeterek şekilde yararlanılacağı; Bölge'nin barışçıl amaçlarla kullanılacağı öngörülmektedir. BMDHS'de, Bölge'de yer alan kaynakların, bütün insanlığın yararının gözetilmesi amacı çerçevesinde kullanılması öngörülmüştür. Burada söz konusu olan 'genel yarar', Sözleşme'ye taraf olmayan devletlerin de yararlarını kapsayacak genişlikte olup, insanlığın ortak yararı anlayışına dayanmaktadır. Dolayısıyla UDYO, sadece BMDHS'ye taraf ve dolayısıyla UDYO'ya üye olan devletlerin münferit çıkarları çerçevesinde değil, ortak yarar ilkesini gözeterek biçimde hareket etmelidir.³⁴

Bölge'de yer alan maden kaynakları, 1958 Açık Deniz Sözleşmesi'nde öngörülen açık deniz serbestileri gereği, 'önce gelen yararlanır' anlayışından farklı bir düzen altına alınmıştır. 'İnsanlığın Ortak Mirası' kavramı altında somutlaşan bu düzenlemenin, deniz dibindeki kaynakların makul ölçüleri aşan, sınırsız kullanımını önleyebileceği gibi, öngördüğü adil paylaşım modeli sayesinde, silahlanma yarışını da azaltabileceği ve bu modelin Avrupa entegrasyonu projesine benzer şekilde, hem ekonomik hem de güvenlik açısından olumlu işlevler görebileceği ileri sürülmüştür. Buna göre, Avrupa kömür ve çelik endüstrilerinin entegrasyonunu öngören Avrupa Topluluğu Projesi'nin ilk aşaması, bir taraftan II. Dünya Savaşı'nda yerle bir olan Avrupa'nın yeniden inşasını temin etmiş, öte yandan Avrupa'da silahlanma yarışını ve muhtemel bir savaşı önlemeyi başarmıştır. Eğer hayata

31 BMDHS md. 311/ 6

32 Borgese, *The Oceanic Circle: Governing the Seas as a Global Resource*, s. 117.

33 Alexandre Charles Kiss, "The Common Heritage of Mankind, Utopia or Reality", *International Journal: Canada's Journal of Global Policy Analysis*, Cilt 40, No 3, 1985, s. 425.

34 Rüdiger Wolfrum, "Legitimacy of International Law and the Exercise of Administrative Functions: The Example of the International Seabed Authority, the International Maritime Organization (IMO) and International Fisheries Organisations. Public Authority and International Institutions, Cross-cutting Analyses", *German Law Journal*, Cilt 9, No 11, 2008, s.2047.

geçirilebilirse benzer bir işlev, bu kez küresel düzeyde, Bölge'de yer alan kaynaklar bakımından söz konusu olabilir.³⁵

Ortak miras ilkesinin, Bölge dışında, 200 deniz milinin ötesine uzanan kıta sahanlığı kesimlerinde de uygulanması söz konusudur. Sözleşme'nin 82. maddesi, kıta sahanlığı dış sınırının, 200 deniz milinin ötesine uzanması durumunda, bu uzantıdan elde edilecek ekonomik kazancın bir kısmının, taraf devletlerle paylaşılmasını öngörmektedir.³⁶ Söz konusu bölüşüm, UDYO tarafından, en az gelişmiş veya sahili bulunmayan kalkınmakta olan devletlerinki başta olmak üzere, kalkınmakta olan devletlerin çıkarları ve ihtiyaçları gözönüne alınarak yapılacaktır.³⁷ UDYO'nun kıta sahanlığı bağlamında yapacağı uygulama sırasında kazanılacak olan deneyim, Bölge kaynaklarından elde edilecek kazancın paylaşımı sırasında da yol gösterici olacaktır.³⁸

Açık Deniz Serbestileri Bakımından Bölge

1958 Açık Deniz Sözleşmesi gereğince açık deniz rejimine tabi olan derin deniz yatağı, 1982 BMDHS ile Bölge olarak adlandırılmış ve maden kaynaklarının yönetimi için burada, özel bir hukuki rejim oluşturulmuştur. BMDHS'nin VII. Kısım'ında, açık deniz rejiminin uygulanacağı deniz alanlarının, iç sular, karasuları, takımda suları ve münhasır ekonomik bölge dışındaki deniz kesimleri olduğu hükme bağlanmıştır. Bu hükümden hareket edildiğinde, açık deniz rejiminin, hava sahası ve su kütesinin yanı sıra, deniz tabanını yani Bölge'yi de kapsadığı düşünülebilir. BMDHS'nin ne VII. Kısım, ne de XI. Kısım'ında, açık deniz rejiminin Bölge'de uygulanamayacağını belirten, kısıtlayıcı bir hüküm yer almamaktadır. Bu nedenle, BMDHS'nin UDYO'yu özel olarak görevlendirdiği ve yetkiler verdiği durumlar dışında, devletlere, her türlü serbestiyi kullanabilme imkanının verilmiş olduğu ileri sürülebilir.

Seyrüsefer ve uçuş serbestisi dışındaki diğer dört açık deniz serbestisinin deniz yatağında sirayet etmesi halinde, BMDHS'nin açık deniz rejimini düzenleyen VII.Kısım ile XI.Kısım arasında bağ kurulması gerekecektir. Denizaltı kablo ve boru döşeme hakkı, BMDHS'nin 112. maddesinde düzenlenmiş ve Bölge'de her devletin bu serbestiyi kullanma hakkı olduğu belirtilmiştir. Bu hakkın, mevcut boru hattı ve kabloları zarar verilmeden kullanılması öngörülmüştür.³⁹ Açık denizlerde balıkçılık serbestisi, Sözleşme'nin 87 maddesinde, 1. fıkra, e bendinde düzenlenmiş ancak kapsamı belirtilmemiştir. Balıkçılığın VII.Kısım, 2. Bölümde yer alan 'açık denizlerde canlı kaynakların korunması ve yönetimine ilişkin kurallar' çerçevesinde yapılması gerekir. Bilimsel araştırma faaliyetlerinin, açık denizlerde veya Bölge'de yapılmasına göre, farklı kurallara tabi tutulduğu görülür. BMDHS'nin 87. maddesinde bilimsel araştırma serbestisinin XIII. Kısım hükümlerine tabi olacağı belirtilmiştir. BMDHS'nin 256. maddesi Bölge'de, 257. maddesi ise münhasır ekonomik bölge sınırı

35 Borgese, *The Oceanic Circle: Governing the Seas as a Global Resource*, s. 122.

36 Kıta sahanlığının 200 milden öteye uzanması durumunda, dış sınır, BMDHS'nin 76. maddesi, fıkra 7 ve 8'e göre, Kıta Sahanlığı Sınırları Komisyonu'nun tavsiyesi alınarak, kıyı devleti tarafından belirlenir.

37 BMDHS md.82/ 4

38 Kıyı devletlerinin 200 milin ötesindeki kıta sahanlıklarından sağlanacak olan bu katkının, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) bünyesinde özel bir fon oluşturmak veya geliştirmek için devletlerde bilimsel araştırmayı teşvik amacıyla da kullanılabilmesi yönünde görüşler ileri sürülmektedir. Michael W. Lodge, "The International Seabed Authority and Article 82 of the UN Convention on The Law of the Sea", *The International Journal of Marine and Coastal Law*, Cilt 21, No 3, 2006, s. 330.

39 BMDHS md 79/5.

ötesindeki su kütlelerinde, gerçekleştirecek olan bilimsel araştırma faaliyetlerine ilişkindir. BMDHS'nin 143.maddesinde, Bölge'de yürütülecek bilimsel araştırma faaliyetlerinin barışçıl amaçlarla, insanlığın ortak mirası gözetilerek yapılacağı öngörülmüştür.⁴⁰ Bölge'de yapılacak bilimsel araştırmaların koordinasyonu, UDYO tarafından sağlanacak veya UDYO bu faaliyetleri bizzat kendisi yürütecektir. Bölge'de yürütülecek bilimsel araştırma faaliyetlerinin, sadece canlı olmayan kaynaklarla sınırlandırıldığına ilişkin bir hüküm yoktur, bu nedenle Bölge'de yapılacak bilimsel faaliyetlerin canlı kaynaklara da teşmil edilerek, biyolojik kaynakların keşfini de içermesine; hukuki bir engel bulunmamaktadır.

Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi

Bölge'deki maden kaynaklarının yönetiminden sorumlu olan UDYO, BMDHS hükümleri uyarınca kurulmuş olan Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi (UDHM) ve Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Komisyonu gibi, bağımsız bir kurumsal hüviyete sahip uluslararası bir örgüt olup, Jamaika'da faaliyet göstermektedir. BMDHS'nin yürürlüğe girmesi üzerine, 16 Kasım 1994 tarihi itibarıyla varlık kazanmıştır. UDYO BMDHS'nin XI. Bölümü, Ek III ve Ek IV ile 1994 Uygulama Anlaşması hükümleri çerçevesinde kurulmuştur. BMDHS'ye taraf olan devletler otomatik şekilde, UDYO'ya da üye addedilmektedir. UDYO'nun üye sayısı AB ile birlikte 166'dır. BMDHS ile UDYO'ya, derin deniz yatağı madencilik faaliyetleri için, uluslararası düzeyde uygulanabilir nitelikte, yasama ve yürütme yetkisi verilmiş, söz konusu faaliyetlerin yargısal denetiminin, UDHM DYUD tarafından yapılması öngörülmüştür. Neticede, Bölge'de yürütülecek madencilik faaliyetleri için, Uluslararası Kamu Hukuku bağlamında, '*sui generis*' (kendine özgü) bir yönetim modeli tesis edilmiştir.

UDYO'ya verilen yetkiler içinde, deniz çevresinin korunması ve bilimsel araştırma faaliyetleri de bulunmaktadır. Bölge'de yürütülecek faaliyetlerden dolayı deniz çevresine verilebilecek zararların önlenmesi amacıyla, UDYO, "deniz çevresinin kirlenmesinin önlenmesi, azaltılması ve kontrol altına alınması ve çevreyi tehdit eden diğer tehlikeler ve aynı şekilde deniz çevresinin ekolojik dengesini bozacak her şeye karşı konulmasını sağlamak ve bu yönde uygun kural, düzenleme ve usulleri kabul etmekle" yükümlüdür.⁴¹ UDYO'nun deniz çevresinin korunmasına ilişkin olarak yapacağı düzenlemeleri, BMDHS'nin XI. Kısmı'na uygun olarak yapması öngörülmüştür.⁴² Devletlerin de, Bölge'de faaliyet halinde olan ve kendi yetki ve kontrolleri altındaki gemi, tesis, yapı ve makinalardan kaynaklanan, olumsuz çevresel etkileri önleme, azaltma ve kontrol altına alma yükümlülüğü mevcuttur. Bu çerçevede, deniz çevresinin korunmasına ilişkin kural koyma ve kanuni düzenlemeler yapma yetkileri bulunmaktadır. Devletlerin bu düzenlemeleri, UDYO'nun belirlemiş olduğu standartların gerisinde kalmayacak ve uluslararası kural ve düzenlemelerden daha az etkili olmayacak şekilde yapmaları gerekir.⁴³

UDYO, Bölge'de yapılacak bilimsel araştırma faaliyetlerinin yürütülmesinden de sorumludur. UDYO bilimsel faaliyetleri bizzat yürütebilir veya bu amaçla mukaveleler akdedebilir.⁴⁴ Taraf devletlerin de, UDYO ile işbirliğine ve Bölge'nin insanlığın ortak mirası olmasından kaynaklanan ilkelere özen gösterecek şekilde, bilimsel araştırma yapmaları mümkündür. Bu çerçevede kalkınmakta

40 Akkutay, Uluslararası Hukuk Bakımından Derin Deniz Yatağında Yer Alan Kaynakların Araştırılması, ss.174-175

41 BMDHS md.145

42 BMDHS md.209/1

43 BMDHS md.209/2

44 BMDHS md. 143

olan ve teknolojik yönden az gelişmiş devletler lehine ve araştırma sonuçlarının etkili bir şekilde yayımlanmasına özen gösterecek şekilde davranılması öngörülmüştür.⁴⁵ BMDHS'nin, Bilimsel Araştırma başlıklı XIII.Kısım'ında yer alan 256. maddesine göre, Bölge'de bilimsel araştırma faaliyetlerini yürütme hakkı, sadece Sözleşme'ye taraf olan devletlere değil, taraf olmayan devletlere de tanınmıştır.. BMDHS'nin XIII. Kısım'ında yer alan, Bölge'de denize ilişkin bilimsel araştırma başlıklı hükme göre, "Coğrafi durumları ne olursa olsun bütün devletler ile yetkili uluslararası kuruluşların, XI. Kısım uyarınca, Bölge'de denize ilişkin bilimsel araştırmalar yapma hakları vardır."⁴⁶

UDYO Karar ve Uygulamalarının Meşruiyet Zemini

UDYO, faaliyetlerini yürütürken, ulusal sistemlerdeki yasama faaliyetlerini andıran şekilde kural koymakta, öte yandan kendisine verilen görevler çerçevesinde idari tasarrufta bulunabilmektedir. Uluslararası kamu hukuku çerçevesinde kural koyma ve icrai yetkilerle donatılmış bir uluslararası örgüt olan UDYO'nun faaliyetlerinin, UDHM DYUD'un yargısal denetimine tabi tutulmuş olması, hukukun üstünlüğü (*Rule of Law*) ilkesinin, bu kez Uluslararası Deniz Hukuku bakımından hayata geçirilmesine imkan vermektedir.

UDYO, kamusal yetkisini, normlar hiyerarşisi ilkesine uygun bir şekilde kullanmak durumundadır. Bölge'de yürütülecek madencilik faaliyetlerinin tabi olduğu temel hukuk kuralları BMDHS'nin XI. Kısım ile 1994 Uygulama Anlaşması'nda yer almaktadır. Uygulama Anlaşması, Sözleşme'nin XI. Kısımının uygulanmasına ilişkin esasları düzenler. Uygulama Anlaşması'na taraf olabilmek için, BMDHS'ye taraf olmak gerekir. Sözleşme'ye bağlı olma iradesinin, (onay, resmi teyid veya katılım şeklinde) ortaya konulacağı her durum, Uygulama Anlaşması ile bağlı olma iradesinin ifadesi anlamına gelecektir.⁴⁷ 'Eş zamanlı kabul ilkesi' olarak da adlandırılan bu kurala göre, BMDHS'ye katılma veya onay işlemi yapan devletler, bu iki belgeden sadece birini seçerek diğerinin kendisi açısından geçersiz olduğunu ileri süremeyecektir.⁴⁸ Uygulama Anlaşması'nın, Sözleşme hükümlerine göre üstünlüğü söz konusudur.⁴⁹ Tek Belge İlkesi'ne göre, Uygulama Anlaşması ve Sözleşme'nin XI.Kısım, tek bir metinmiş gibi uygulanacak, ancak bu iki düzenleme arasında çelişki olduğu durumlarda, Uygulama Anlaşması hükümleri geçerli olacaktır.⁵⁰

Nitekim UDHM DYUD'un, 1 Şubat 2011 tarihinde verdiği Danışma Görüşü'nde, Bölge'de faaliyet yapacak olan aktörlerin uymaları gereken hukuk kuralları, normlar hiyerarşisi esasına dayandırılmıştır. Buna göre, Bölge'nin yönetimine ilişkin BMDHS'nin XI. Kısım ve ilgili ekleri; 1994 Uygulama Anlaşması; UDYO tarafından kabul edilen Kural, Düzenleme ve Yöntemler; UDYO ile akdedilen keşif anlaşmalarının koşulları ve nihayet BMDHS'den kaynaklanan diğer yükümlülükler, uyulması gereken kurallar silsilesi içinde hiyerarşik olarak sıralanmıştır.⁵¹ Burada söz konusu olan normlar hiyerarşisi ile ulusal hukuk sistemlerinde uygulanan normlar hiyerarşisi birçok noktada benzeşmektedir. Buna göre BMDHS, Ekleri ve 1994 Uygulama Anlaşması 'Anayasal düzey', UDYO'nun kabul edeceği düzenlemeler 'Kanun Düzeyi', UDYO ile madencilik faaliyetlerini yürüten

45 BMDHS md.143/3

46 BMDHS md. 256

47 BM Genel Kurul Kararı, Paragraf 10/5

48 Akkutay, Uluslararası Hukuk Bakımından Derin Deniz Yatağında Yer Alan Kaynakların Araştırılması, ss. 171-172

49 Uygulama Anlaşması, md. 1/1

50 Uygulama Anlaşması md. 2/1

51 ITLOS Advisory Opinion, 2011: prg. 103-104

gerçek ve tüzel kişiler arasında imzalanan sözleşmeler ise 'Akit Düzeyi'ndeki hukuki tasarruflara tekabül etmektedir.⁵² Normlar hiyerarşisine uygunluğun yargısal teminatı ise UDHM DYUD dur.

UDYO yetkili organları eliyle, devletleri, gerçek ve tüzel kişileri doğrudan doğruya bağlayan düzenleyici işlemler yapma ve bu kuralları uygulama yetkisi ile donatılmıştır. Devletlerin ortaya koydukları BMDHS'yle bağlı olma iradesi, derin deniz yatağı için BMDHS ile oluşturulan uluslararası rejimin uzun vadeli sonuçları bakımından verilmiş bir onaydır. BMDHS'nin her yıl yapılan Taraflar Toplantısı'nda, UDYO'nun faaliyetleri bağlamında alınan kararlar, UDYO'nun faaliyetlerinin meşruiyet zeminini güçlendirmektedir. UDYO'nun faaliyetlerinin yargısal denetimi bağlamında da, UDHM DYUD'un sadece devletlere değil özel hukuk tüzel kişilerine de açık olan denetim mekanizması, UDYO'nun faaliyetlerinin hukukun üstünlüğü prensibi çerçevesinde denetlenmesine imkan sağlamakta, dolayısıyla meşruiyet zeminini güçlendirici bir etkiye sahip bulunmaktadır.⁵³

UDYO'nun Kural Koyma Yetkisi

Kural koyucu rolü bağlamında, UDYO'ya verilen başlıca görev, Bölge'de yürütülecek faaliyetlerle ilgili uluslararası işbirliğini tesis ve teşvik etmek; uygulama kurallarını belirlemek yoluyla, uluslararası deniz hukukunun tedvini (*kodifikasyonu*) ve tedrici gelişimine katkıda bulunmaktadır.⁵⁴ UDYO, faaliyetlerini, Genel, Kurul, Konsey, Sekreteryaya, Hukuk ve Teknik Komisyon ve Mali Komite'den oluşan temel organları eliyle yürütür. UDYO, yetkili organları eliyle, BMDHS'nin, VI. Ek'inin 4. Bölümü'nde yer alan kurallar da dahil olmak üzere, Sözleşme'nin XI. Kısmı'nda yer alan hükümlerinin değiştirilmesi hususunda da yetkilidir.⁵⁵

UDYO'nun kural koyma ve icrai yetkiler kullanma konusundaki görev tanımı geniş kapsamlıdır. BMDHS'nin 1. maddesine göre, Bölge'de yürütülecek faaliyetler, maden kaynaklarının araştırılma ve işletilmesine ilişkin bütün faaliyetleri kapsar. Bu durumda madenlerin keşfi, aranması ve çıkartılmasının yanı sıra, Bölge'den elde edilecek kaynakların nakli, üretimi ve pazarlanması, 'Bölge'de yürütülecek faaliyet' kapsamında değerlendirilecektir. Nitekim Sözleşme'de Teşebbüs'ün faaliyet alanı belirlenirken, bu kapsam açıkça ortaya konmaktadır.⁵⁶

UDYO, Bölge'de teknolojik ve bilimsel bilgi; bilimsel araştırma,⁵⁷ teknoloji transferinin geliştirilmesi ve yönetiminden de sorumludur.⁵⁸ UDYO, Sözleşme'nin 82. maddesi gereğince, 200 deniz mili ötesindeki kıta sahanlığından elde ekonomik faydanın gelişmekte olan ülkelere hakkaniyete uygun şekilde dağıtımını da üstlenecektir. UDYO, tüm bu faaliyetleri yürütürken, Sözleşme'nin XII. Bölümü kapsamında, deniz çevresinin korunması ile ilgili önlemleri almakla yükümlüdür.⁵⁹

UDYO'nun düzenleyici işlem yapma yetkisi gerek BMDHS'de, gerekse 1994 Uygulama Anlaşması'nda çeşitli kısıtlamalara tabi tutulmuştur. UDYO'nun yaptığı düzenleyici işlemler her şeyden önce kendisini bağlar, özellikle çalışma planları ve mukaveleler UDYO'nun kabul ettiği

52 Wolfrum, *Legitimacy of International Law and the Exercise of Administrative Functions*, s. 2052.

53 *Ibid.*, ss. 2044-2045.

54 BMDHS md. 160/2 (j))

55 BMDHS md. 314

56 BMDHS md.170/1

57 BMDHS md.143 ve 256

58 BMDHS md.144, ve 273

59 BMDHS, md.209 ve md.145

düzenleyici kurallara uygun olmalıdır. UDYO'nun kendi koyduğu kurallara uygunluk (*compliance*) denetimi, UDHM DYUD tarafından yapılır. Ancak bu noktada yapılacak olan, yerindelik değil, hukukilik denetimidir.

UDYO'nun, söz konusu yetkileri bağlamında, Madencilik Kodu (*Mining Code*) adı altında, bir dizi kural ve düzenleme yapılmıştır. Polimetal yumruların keşif ve aranmasına ilişkin 13 Temmuz 2000 tarihinde yapılan düzenleme, 25 Temmuz 2013 tarihinde güncellenmiş haliyle uygulanmaktadır.⁶⁰ Polimetal sülfidler ve kobaltça zengin (deniz dibi) kabukların keşif ve aranmasına ilişkin kurallar ise, 7 Mayıs 2010⁶¹ ve 27 Temmuz 2012⁶² tarihlerinde kabul edilmiştir⁶³. Tüm bu düzenlemelerde, madencilik hakları talep formları ve mukavele koşullarına ilişkin standartlara da yer verilmiştir. Hukuk ve Teknik Komisyonu'nun, polimetal yumruların aranması esnasında hazırlanması gereken Çevresel Etki Değerlendirmesi'ne (ÇED) ilişkin tavsiye kararları da Madencilik Kodu kapsamına girmektedir.⁶⁴

UDYO tarafından verilen kimi maden arama ruhsatları 2016 yılında sona ermiş olup, maden çıkartma faaliyetlerinde ilerleme olacağı beklenmektedir. Buna yönelik olarak, 2013 yılında yayımlanan teknik raporda, ilk aşamada polimetal yumruların çıkarılmasına ilişkin bir düzenleme yapılması, bilahare bu belgenin diğer maden kategorilerinin çıkartılma usul ve kurallarına da model teşkil etmesi öngörülmüştür.⁶⁵ Madencilik Kodu'nun, maden çıkartma faaliyetlerini de kapsayacak şekilde geliştirilmesi yönünde hazırlanan taslak düzenleme üzerindeki çalışmalar devam etmektedir.⁶⁶

UDYO'nun İdari Tasarrufları

UDYO faaliyetlerini, BMDHS'nin XI. Kısmı ve Uygulama Anlaşması hükümleri temelinde kabul ettiği Madencilik Kodu ve yıllık toplantılarda alınan kararlar çerçevesinde sürdürmektedir. UDYO'ya, Bölge'de yürütülen faaliyetlerin uluslararası hukuka ve üst hukuk normlarına uygun olarak yürütülmesini denetim yetkisi verilmiş olup, bu yetki çerçevesinde, gerekli tedbirleri alabilir.⁶⁷ Esasında UDYO'ya verilmiş olan bu yetki, 139. maddenin 1.fıkrasında taraf devletler için asli bir yükümlülük olarak öngörülmüştür. UDYO, söz konusu gözetim ve denetim yükümlülüğünü, taraf devletlerle paylaşmaktadır. UDYO'nun kullanacağı yetkiler, taraf devletlerin iznine tabi olmamakla birlikte, UDYO, Bölge'deki faaliyetler üzerindeki gözetim ve denetim yetkisini, maksadını açacak şekilde kullanamaz.

60 Regulations on Prospecting and Exploration for Polymetallic Nodules in the Area, (RPEN), (ISBA/19/C/17) www.isa.org.legalinstruments, (Erişim Tarihi: 15 Ocak 2018)

61 Regulations on Prospecting and Exploration for Polymetallic Sulphides in the Area, (RPES) (ISBA/16/A/12/Rev.1), www.isa.org.legalinstruments (Erişim Tarihi: 15 Ocak 2018)

62 Regulations on Prospecting and Exploration for Cobalt-Rich Crusts in the Area, (RPEC)(ISBA/18/A/11), www.isa.org.legalinstruments (Erişim Tarihi: 15 Ocak 2018)

63 UDHM DYUD'un 1 Şubat 2011 tarihli Danışma Görüşü'nde madencilik kodu kapsamında yapılan bu düzenlemeler Sülfid Düzenlemeleri (*Sulphide Regulations*) ve Nodül Düzenlemeleri (*Nodules Regulations*) şeklinde de ifade edilmektedir. Infra Not 82

64 Recommendations for the Guidance of contractors for the assessment of the possible environmental impacts arising from exploration for marine minerals in the Area, ISBA/19/LTC/8, www.isa.org.jm/en/mcode, (Erişim Tarihi: 15 Ocak 2018)

65 *Towards the Development of a Regulatory Framework for Polymetallic Nodule Exploitation in the Area*

66 Draft Regulations on Exploitation of Mineral Resources in the Area, International Seabed Authority, Legal and Technical Commission, ISBA/24/LTC/WP.1/Rev.1, 9 Temmuz 2018, www.isa.org.legalinstruments (Erişim Tarihi: 19 Ocak 2019)

67 BMDHS md. 153/4 ve 5.

UDYO, madencilik faaliyetlerini yürüten gerçek veya tüzel kişilerin hukuka aykırılık içinde olduklarını tespit ederse, söz konusu faaliyetin durdurulması veya sonlandırılması şeklinde tedbir alabilir. Ancak bu türden yaptırımların uygulanabilmesi için ön koşul getirilmiştir. Kendisine yaptırım uygulanacak olan gerçek veya tüzel kişilerin, DYUD'a başvuru yapmak suretiyle, hukuki başvuru yollarını tüketmiş olmaları gerekir. Dolayısıyla, BMDHS Ek III md. 18/3 te yer verilen yaptırımların yürürlüğe girebilmesi için, UDHM DYUD tarafından değerlendirilmiş olması gereklidir. DYUD bu denetimi, faaliyeti yürütmekte olan akit devletler ile gerçek ve tüzel kişilerin başvurusu üzerine yapar. Ancak BMDHS md. 162 fıkra 2, bent (w) de öngörülen acil durumlarda, başvuru yollarının tüketilmesi şeklinde bir ön koşul aranmamaktadır. Bölge'de yürütülen faaliyetler dolayısıyla, deniz çevresine zarar verilmesi söz konusu olduğunda, ağır zararların önlenmesine yönelik acil durumlarda, faaliyetlerin askıya alınmasına veya değiştirilmesine yönelik tedbirler, UDYO tarafından UDHM DYUD'un denetimi beklenmeksizin alınabilir.⁶⁸

Madencilik ruhsatlarının verilmesi başlıca öneme sahiptir. UDYO tarafından verilen maden keşfi ve arama yetkileri, polimetal yumrular, polimetal sülfidler ve kobaltça zengin deniz dibi kabuklar şeklinde üç kategori altında gruplandırılmıştır. Arama ve keşif yetkilerinin, 150.000 km² lik alan içinde kullanılması ve ilk sekiz yılda tahsis edilen alanın yarısında, faaliyetlerin bitirilmiş olması gerekmektedir. 1994 yılında varlık kazanmış olan UDYO, deniz yatağında yürütülecek maden keşif ve arama faaliyetleri konusunda yatırımcılarla, her biri 15 yıllığına olmak üzere, 29 ayrı sözleşme yapmıştır. BMDHS hükümlerine göre, Bölge'deki madencilik faaliyetlerinin gerçek veya tüzel kişiler tarafından yürütülmesi, destekleyen devletlerin varlığı ile mümkündür. Destekleyen devlet, madencilik faaliyetlerini yürütecek olan gerçek veya tüzel kişilerin, tabiyet bağı ile bağlı bulunduğu devlettir.

Polimetal yumruların aranması konusunda ilk ruhsatlar 2001 yılında verilmeye başlanmıştır.⁶⁹ Bu çerçevede, Yuzhmoregeologya (Rusya Federasyonu); Interoceanmetal Joint Organisation (Bulgaristan, Küba, Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Rusya Federasyonu); Kore Cumhuriyeti Hükümeti; China Ocean Minerals Research and Development Association (Çin); Deep Ocean Resources Development Company (Japonya); Institut Français de recherche pour l'exploitation de la mer (Fransa) ile yapılan sözleşmeleri takiben, 2002 yılında Hindistan Hükümeti; 2006 yılında, Federal Institute for Geosciences and Natural Resources of Germany (Almanya), 2011 yılında Nauru Ocean Resources Şirketi (Nauru); 2012'de Tonga Mining Offshore Limited Şirketi (Tonga); 2013'te G-Tech Mineral Resources Şirketi (Belçika); 2013 ve 2016 yıllarında, UK Seabed Resources Limited Şirketi (Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı) ile mukaveleler yapılmıştır. 2015 yılında Ocean Mineral Singapore Pte Ltd. (Singapur) Marawa Research and Exploration Limited Şirketi (Kiribati Cumhuriyeti); 2016 yılında Cook Islands Investment Corporation (Cook Islands) ile 2017'de China Minmetals Corporation (Çin) ile imzalanan mukaveleler sonucu, polimetal yumruların aranmasıyla ilgili ruhsat sayısı 17'ye ulaşmıştır.

Polimetal sülfidin keşfi ve aranmasına ilişkin olarak ise 2011 yılında Ocean Mineral Resources Research and Development Association (Çin), 2012 yılında Rusya Federasyonu, 2014 yılında Kore Cumhuriyeti ve Institut Français de recherche pour l'exploitation de la mer (Fransa), 2015 yılında

⁶⁸ BMDHS EK III md. 18/3

⁶⁹ UDYO tarafından mukavele yapılan şirketler veya devlet kuruluşlarını hangi devletlerin destekledikleri her bir mukavele için parantez içinde belirtilmiştir.

Federal Institute for Geosciences and Natural Resources of Germany (Almanya), 2016 yılında Hindistan hükümeti ve 2018 yılında Polonya hükümeti ile toplamda 7 adet mukavele yapılmıştır.

Kobaltça zengin ferromanganez (deniz dibi) kabuklarının aranması konusunda ise 2014 yılında Japan Oil, Gas and Metals National Corporation (Japonya), China Ocean Minerals Research and Development Association (Çin), 2015 yılında Rusya Federasyonu Doğal Kaynaklar ve Çevre Bakanlığı (Rusya Federasyonu) ve Companhia De Pesquisa de Recursos Minerals (Brezilya) ve 2018 yılında Kore Cumhuriyeti ile mukaveleler yapılmış olup, toplamda 5 adet arama ruhsatı verilmiştir.

Polimetal yumrular konusunda yapılan mukavelelerin uygulama sahası olarak, Hindistan tarafından Hint okyanusunda yürütülecek olan hariç, tümüyle Clarion Clipperton Fracture Zone bölgesi tayin edilmiştir.⁷⁰ Polimetal sülfürün keşfi ve aranmasına ilişkin mukavelelerin uygulama sahaları ise Güneybatı Hint Okyanusu Sırtı (South West Indian Ridge)⁷¹, Merkezi Hint Okyanusu Sırtı (Central Indian Ridge) ve Orta Atlantik Sırtı (Mid Atlantic Ridge) olarak belirlenmiş olup, kobaltça zengin ferromanganez deniz dibi kabuklarına ilişkin mukavelelere göre, araştırma ve keşif çalışmaları, Pasifik Okyanusu'nun batı kesimlerinde yürütülecektir.⁷²

UDYO tarafından 2001 yılında verilen maden arama ruhsatlarının, 2016'da sona ermesi, maden çıkartma faaliyetlerine başlanacağına işaret etmekte, UDYO tarafından bu faaliyetlerin koordinasyonu için gerekli olan teknik, idari ve hukuki altyapı hazırlıkları sürdürülmektedir. Bölge'de yürütülecek faaliyetlerin olumsuz etkilerinin önlenmesi ve ortadan kaldırılması konusunda, UDYO'ya geniş yetkiler tanınmıştır. UDYO deniz çevresinin ve canlı hayatının korunması için gerekli her türlü hukuki düzenleme yapma ve idari tedbiri alma yetkisine sahiptir.

Yargısal Denetim

Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nda, Uluslararası Deniz Yatağı'na ilişkin uyumsuzlukların çözümü için, özel bir yargı organı kurulması yönünde çeşitli görüşler ileri sürülmüş, ancak müzakere süreci neticesinde, UDYO'nun yargısal denetiminin, UDHM'ye bağlı DYUD tarafından yapılması öngörülmüştür. BMDHS ile kurulması öngörülen UDHM, BM Genel Kurulu tarafından da kabul edildiği üzere, deniz hukuku uyumsuzluklarının çözümlenmesinde başlıca öneme sahip, uluslararası bir mahkemedir. 1996 yılında Hamburg'da faaliyete başlamıştır. Mahkeme'nin kuruluş ve çalışma esasları, BMDHS'nin VI. Ek'inde yer alan 41 maddelik 'Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi Statüsü' ile belirlenmiştir.⁷³

UDHM DYUD'un yargılama yetkisini kullanabileceği uyumsuzluk türleri, BMDHS'nin "Deniz Yatağına İlişkin Uyumsuzluklar Dairesi'nin Yetkisi" başlıklı, 187. maddesinde sıralanmıştır. Buna göre "Taraflar Devletler arasındaki BMDHS XI. Kısım ve buna ilişkin Ek'lerin uygulanması ve yorumu hakkındaki uyumsuzluklar; bir Taraf Devlet ile UDYO arasında gerek BMDHS XI. Kısım ve buna ilişkin Ek'lerin hükümlerine ve bu hükümlere göre UDYO tarafından kabul edilen kural,

70 Pasifik Okyanusu'nun doğu kesiminde, Hawaii ile Meksika arasında, 20° Kuzey/120° Batı ve 50° Kuzey/160° Batı enlem ve boylamları arasında uzanan, kuzeyinde Clarion Fracture güneyinde ise Clipperton Fracture tarafından çevrelenmiş olan derin deniz yatağı, www.isa.org.jm. (Erişim Tarihi 19 Ocak 2019)

71 "Ridge" terimi, okyanus ortası sırtı veya yükselti anlamında kullanılmaktadır.

72 İlgili haritalar için bkz. www.isa.org.jm Exploration Areas, (Erişim Tarihi 19 Ocak 2019)

73 Ayrıntılı bilgi için bkz. Funda Keskin, "1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nden Doğan Sorunların Çözülmesinde Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 53, No 1, 1998, ss. 185-205.

düzenleme ve usullere aykırı fiil ve ihmaller nedeniyle ve UDYO'nun yetki aşımı veya yetki saptırması teşkil ettiği ileri sürülen fiilleri nedeniyle ortaya çıkan uyuşmazlıklar; bir mukavelenin tarafları (Taraf Devlet, tüzel ve özel kişiler, UDYO) arasında, o mukavelenin veya çalışma planının yorumlanması veya uygulanmasından kaynaklanan uyuşmazlıklar; UDYO ile Taraf Devletin desteklediği müstakbel müteahhit arasındaki bir mukavele akdinin reddine veya bu mukavelenin müzakeresi sırasında ortaya çıkan hukuki bir soruna ilişkin uyuşmazlıklar; BMDHS'nin 3. Eki 22. maddesi uyarınca UDYO'nun sorumlu olduğu iddia edilen ve UDYO ile bir Taraf Devlet, devlet şirketi veya gerçek veya 153. maddenin 2.fıkra (b) bendi uyarınca, desteklenen tüzel kişi arasında çıkan uyuşmazlıklar ve nihayet BMDHS'nin diğer hükümleri ile, UDYO'nun açıkça yetkilendirdiği uyuşmazlıklar” konusunda, UDHM DYUD, yargılama yetkisi kullanabilir.

DYUD'un denetim yetkisi, UDYO'nun tasarruflarını da kapsamaktadır. UDHM Statüsü'nün Uygulanacak Hukuk başlıklı 38. maddesine göre, DYUD, Sözleşme'nin 293. madde hükümlerine ilaveten, BMDHS'ye uygun olarak Otorite tarafından kabul edilen kural, düzenleme ve usulleri; mukaveleyle ilişkin konularda ise, mukavele'nin hükümlerini uygulayacaktır. UDHM Statüsü'nün, “Dairenin kararlarının icrası” başlıklı 39. maddesinde, DYUD'un çekişmeli davalarda verdiği kararların, ilgili devletlerin iç hukuk sistemlerinde yer alan en yüksek yargı organlarının kararlarına eşdeğer olduğu, diğer bir deyişle, DYUD'un nihai kararlarının, karara konu olan devletlerin iç hukuku açısından, doğrudan doğruya uygulanacağı belirtilmiştir.

1 Şubat 2011 Tarihli Danışma Görüşü

UDHM, çekişmeli davaların yanı sıra, DYUD kanalıyla, Danışma Görüşü de verebilir⁷⁴. 2009 yılında, Nauru'nun UDYO'ya başvurusu üzerine UDYO tarafından UDHM DYUD'dan Danışma Görüşü talep edilmiştir⁷⁵. 2011 yılında karara bağlanan konu, derin deniz yatağı madencilik faaliyetlerini destekleyen devletlerin yükümlülük ve sorumluluklarının sınırının belirlenmesine ilişkin olup, UDHM vaka listesinde, “Kişi ve Kuruluşları Destekleyen Devletlerin Bölge'de Gerçekleştirilen Faaliyetlere Bağlı Sorumlulukları ve Yükümlülükleri” başlığı altında, 17. sırada yer almaktadır.⁷⁶

UDHM DYUD'un Danışma Görüşü dört açıdan yenilik içermektedir.⁷⁷ Öncelikle bu karar, UDHM'den Danışma Görüşü talep edilmesine yönelik ilk örnektir. İkinci olarak, Greenpeace, International Union for Conservation of Nature gibi sivil toplum kuruluşlarının (STK), UDHM'ye başvurmuş olmaları da, önemli bir yenilik olmuştur. STK'ların bu dava kapsamında, UDHM'ye başvuruları, dava dosyasına resmen dahil edilmiş olmasa da, UDHM resmi web sayfasından bu başvuruların içeriklerine ulaşılabilir. Diğer bir yenilik UDHM'nin Danışma Görüşü verme sürecinin,

⁷⁴ BMDHS'nin İstisari Mütalaalar başlıklı 191.maddesinde, “DYUD, Kurul'un veya Meclis'in talebi üzerine, bunların faaliyetleri çerçevesinde ortaya çıkan hukuki sorunlar hakkında istisari mütalaa verecektir. Bu mütalaalar en kısa sürede verilecektir” hükmü yer almaktadır.

⁷⁵ UDHM'nin Danışma Görüşü verme yetkisi, BMDHS'de DYUD ile sınırlandırılmış olmakla birlikte, UDHM Usul Kuralları madde 138, Danışma Görüşü verme yetkisinin kapsamını genişletmiştir. Söz konusu yetki bağlamında, 2 Nisan 2015 tarihinde verilen Danışma Görüşü için bkz. “Request for an Advisory Opinion submitted by the Sub-Regional Fisheries Commission (SFRC) (Request for Advisory Opinion submitted to the Tribunal)” ITLOS Case No.21, www.itlos.org (Erişim Tarihi 15 Nisan 2018).

⁷⁶ ITLOS Advisory Opinion, 2011, ITLOS Case No.17. Orjinal başlık için.bkz. Supra not 11.

⁷⁷ David Freestone, “Advisory Opinion of the Seabed Disputes Chamber of International Tribunal for the Law of the Sea on Responsibilities and Obligations of States Sponsoring Persons and Entities With Respect to Activities in the Area”, *American Society of International Law, Insights*, Cilt 15, No 7, 2011, s. 1, www.asil.org/insights/volume/15/issue/7. (Erişim Tarihi 14 Şubat 2018).

internet ağından canlı yayın yapılarak kamuoyu ile paylaşılmış olmasıdır. Nihayet, bu davada UDHM yargıçları ayrık oy veya karşıt oy olmaksızın, oybirliği ile karar almışlardır⁷⁸.

Gelişmekte olan ada devletleri Nauru ve Tonga tarafından desteklenen, Nauru Oceans Resources Şirketi ile Tonga Offshore Mining Şirketi, 10 Nisan 2008 tarihinde BMDHS, Ek III madde 8 uyarınca, mahfuz sahada (*reserved area*) maden araştırma faaliyetleri yürütmek üzere, UDYO'ya çalışma planları sunmuşlardır. Başvuru sahipleri, 5 Mayıs 2009 tarihinde başvuruların ertelenmesini talep etmiş, UDYO'nun, 25 Mayıs-5 Haziran 2009 tarihleri arasında yapılan 15. Oturumu'nda, başvuruların ertelenmesine karar verilmiştir.⁷⁹ Erteleme talebinin temel sebebi, Nauru ve Tonga'nın, Bölge'de yürütülecek madencilik faaliyetlerinden kaynaklanan yükümlülük ve sorumluluklarının kapsam ve sınırlarını öngörememeleri, mali ve teknik kapasitelerinin üstünde bir yükümlülükle karşılaşma ihtimalinden endişe duymalarıdır. Nauru'nun 5 Mart 2010 tarihinde UDYO'ya ilettiği mektupta, UDYO Konseyi'nin bu konuda UDHM DYUD'dan Danışma Görüşü talep etmesi önerilmiştir. Nauru'nun önerisi UDYO Konseyi'nin, 16. Oturumu'nda gündeme alınmış ve 155, 160 ve 161 sayılı toplantılarda yoğun bir şekilde tartışılmıştır. 6 Mayıs 2010 tarih, 161 sayılı toplantı kararı neticesinde, UDYO tarafından, UDHM DYUD'dan Danışma Görüşü istenmiştir.⁸⁰

UDYO tarafından DYUD'a üç soru yöneltilmiştir. Birinci soru, BMDHS'ye taraf devletlerin, BMDHS'nin XI. Kısmı ve 1994 Uygulama Anlaşması hükümleri uyarınca, Bölge'de gerçekleştirilecek faaliyetleri desteklemeleri halinde, hangi kapsamda yükümlülük ve sorumluluk altına girecekleri hususundadır. İkinci soru, Taraf devletlerin BMDHS'nin 153. maddesi, 2/b fıkrası uyarınca destekledikleri kişinin, BMDHS'nin XI. Kısmı ve 1994 Uygulama Anlaşması hükümlerine uygun davranmaması halinde, destekleyen devlet olarak hukuki sorumluluklarının ne olacağı konusundadır. Üçüncü soru ise, destekleyen devletin, BMDHS'nin 139. maddesi, III. Eki ve 1994 Uygulama Anlaşması çerçevesinde tanımlanan yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için alınması gereken önlemlere ilişkindir.⁸¹

DYUD Danışma Görüşü'nde, birinci soru çerçevesinde, destekleyen devletin yükümlülüklerine ilişkin olarak BMDHS'nin 139/1, 153/4 maddeleri ile BMDHS Ek III, madde 4/4 hükümleri çerçevesinde değerlendirme yapılmıştır. Buna göre, destekleyen devletler iki çeşit yükümlülük altındadır. İlk olarak, destekleyen devlet, dikkat ve özen yükümlülüğü (*due diligence*) çerçevesinde, desteklediği kişinin mukavele şartlarına, BMDHS ve diğer ilgili belgelere uygunluğunu temin etmek üzere, ulusal düzeyde kanun ve düzenlemeler yapmak ve idari önlemler almakla yükümlüdür. Destekleyen devletin doğrudan doğruya yerine getirmesi gereken yükümlülükler ise, beş ana başlık altında sıralanmıştır. İlk olarak, BMDHS'nin 153. maddesinin 4. paragrafı çerçevesinde, UDYO'ya yardım etme yükümlülüğü olduğu belirtilmiştir. İkinci olarak, Rio Bildirgesi'nin yanı sıra, Madencilik Kodu kapsamındaki Sülfid Düzenlemeleri ve Nodül Düzenlemelerinde yer alan,⁸² İhtiyat İlkesi'nin uygulanma yükümlülüğü vurgulanmıştır. Üçüncü olarak, Sülfid ve Nodül Düzenlemelerinde yer alan,

78 Donald K. Anton et. al., "Seabed Mining, Advisory Opinion on Responsibility and Liability", *Environmental Policy and Law*, Cilt 41, No 2, 2011, s. 60.

79 ITLOS Advisory Opinion, Events Leading to Request, s.6.

80 Decision of the Council of the International Seabed Authority requesting an advisory opinion pursuant to Article 191 of the United Nations Convention on the Law of the Sea, ISBA/16/C/13, Sixteenth Session, Jamaica, 26 Nisan-7 Mayıs 2010, 161 th Meeting, 6 Mayıs 2010.

81 Ibid.

82 Supra not 63.

'En İyi Çevre Uygulamaları' (*Best Environmental Practices*) yaklaşımına riayet edilmesi öngörülmüştür. Dördüncü olarak, deniz çevresinin korunmasına yönelik olarak, UDYO'nun acil durum kararları alması durumunda, destekleyen devletlerin de gerekli güvenceleri sağlamak üzere, tedbir alma zorunluluğu ortaya konulmuştur. Beşinci olarak, tazminata başvuru imkanı sağlayacak tedbirlerin alınması gerektiğine işaret edilmiştir.

BMDHS hükümleri ile Sülfid ve Nodül Düzenlemelerinde, tazmin edilecek zararın içeriği ve tazminat talep hakkı olanlarla ilgili açık bir hüküm yer almamaktadır. Danışma Görüşü'nde bu konuya açıklık getirilmiştir. Buna göre, insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen Bölge ve kaynaklarına verilen zararların tazmininin UDYO; madencilik faaliyetlerini yürütmekte olan kişiler; bu deniz alanının kullanıcıları ve kıyı devletleri tarafından talep edilebileceği belirtilmektedir.⁸³ Danışma Görüşü'nün bu ifadeyi takip eden paragrafında ise, açık denizler ve Bölge'de deniz çevresinin korunmasına ilişkin yükümlülüklerin, *erga omnes* niteliğinde olduğu ve bu sebeple, zarar gören devletler dışındaki taraf devletlerin ve UDYO'nun tazminat talep etme imkanları bulunduğu belirtilmiştir.⁸⁴ Akkutay, Danışma Görüşü'nün 180. paragrafında, *erga omnes* yükümlülüklerin ihlali neticesinde meydana gelen zararların tazmininin sadece UDYO ve BMDHS'ye taraf olan devletler bakımından söz konusu edildiğini, oysa DYUD'un taraf olmayan devletlerin de bu yönde hakları olduğunu açıkça belirtmiş olması gerektiğini, DYUD'un bu yöndeki sınırlandırmasının yerinde olmadığını ileri sürmektedir.⁸⁵ Söz konusu değerlendirmede haklılık payı olmakla birlikte Danışma Görüşü'nün 179. ve 180. paragrafları birlikte yorumlandığında farklı bir değerlendirme yapılabilir. Danışma Görüşü'nün deniz çevresinin korunmasına ilişkin yükümlülüklerin *erga omnes* niteliğinin vurgulandığı 180. paragrafında, tazminat talep imkanı UDYO ve Taraf Devletler için öngörülmüş olmakla birlikte, 179. paragrafında tazminat talep edebilecek olan kişilerin (madencilik faaliyetlerini yürütmekte olan kişiler; bu deniz alanının kullanıcıları; kıyı devletleri) daha geniş tutulmuş olması, Danışma Görüşü'nde, BMDHS'ye taraf olmayan devletlerin de, tazminat haklarına işaret edildiği şeklinde yorumlanabilir. Danışma Görüşü'nde ÇED yükümlülüğüne özel önem verilmiş,⁸⁶ destekleyen devletin UDYO'ya yardım etme yükümlülüğünün bir parçası olarak gerek BMDHS'nin 206 maddesi ve 1994 Uygulama Anlaşması (Ek, paragraf 7/1) çerçevesinde, gerekse uluslararası örf ve adet hukuku kuralı olarak uygulanması öngörülmüştür.⁸⁷

DYUD'a yöneltilen ikinci soru Danışma Görüşü'nün en önemli kısmı olmakla birlikte, BMDHS'nin 139. maddesi 2. fıkrasındaki açık hüküm nedeniyle, cevaplandırılması nispeten kolay olmuştur.⁸⁸ Destekleyen devletler, dikkat ve özen yükümlülüklerini yerine getirmemeleri halinde, meydana gelen zarardan dolayı sorumlu tutulurlar. Destekleyen devlet dikkat ve özen yükümlülüğünü yerine getirmesine rağmen, desteklenen kişinin faaliyetlerinden kaynaklanan bir zarar mevcutsa, bundan sorumlu olmayacaktır. Dolayısıyla destekleyen devletin sorumluluğu ile desteklenen kişinin

83 ITLOS Advisory Opinion, paragraf 179

84 Ibid., paragraf 180

85 Akkutay, Uluslararası Hukuk Bakımından Derin Deniz Yatağında Yer Alan Kaynakların Araştırılması, s.183.

86 Laura Pineschi, "The Duty of Environmental Impact Assessment in the First ITLOS Chamber's Advisory Opinion: Towards the Supremacy of the General Rule to Protect and Preserve the Marine Environment as a Common Value?", Nerina Boschiero et al. (der.) *International Courts and the Development of International Law, Essays in Honour of Tullio Treves*, The Hague, The Netherlands, T.M.C. Asser Press, Springer, 2013, ss. 425-439.

87 ITLOS Advisory Opinion, paragraf 201.

88 Freestone, Advisory Opinion of the Seabed Disputes Chamber, ss.1-9.

sorumluluğu ortak veya müteselsil sorumluluk değildir.⁸⁹ BMDHS'nin III. Eki, 22. maddesinde mukaveleyi akdeden kişinin ve UDYO'nun sorumluluğundan söz edilmekte olduğu, destekleyen devletin sorumluluğuna yönelik bir kural yer almadığı, dolayısıyla desteklenen kişi veya UDYO'nun sorumlu sayılmadığı bir noktada, destekleyen devletin bizzat sorumluluğunu gerektirecek bir ihlal durumu söz konusu değilse veya ihlal ile zarar arasında nedensellik bağı (illiyet bağı) mevcut değilse, destekleyen devletin sorumluluğunun (*residual liability*) söz konusu olmayacağı belirtilmektedir.⁹⁰ Danışma Görüşü, bu yönüyle eleştirilmekte, 139. maddenin 2. fıkrasında söz konusu olan hukuki boşluğun doldurulmasına yönelik ihtiyacın, Danışma Görüşü'nde giderilememiş olduğu belirtilmektedir.⁹¹

Üçüncü soruya ilişkin değerlendirmede ise, destekleyen devletin desteklenen kişilerin faaliyetlerini etkin şekilde denetlemek üzere, ulusal düzeyde kanun ve düzenleme yapma, bunun yanı sıra idari önlem alma yükümlülüğü olduğu belirtilmiş ve bu yetkinin desteklenen kişinin UDYO ile eşgüdüm içinde çalışmasını sağlayacak biçimde, zorlayıcı mekanizmaları da içerecek şekilde, insanlığın ortak mirası anlayışının gereklerine uygun biçimde kullanılması gerektiği belirtilmiştir. Destekleyen devletin ulusal düzeyde yapacağı düzenlemeler, UDYO ile yapılacak olan mukavele için ön koşul olmamakla birlikte, destekleyen devletin dikkat ve özen yükümlülüğünü yerine getirmesinin ve sorumluluktan muaf tutulabilmesinin de ön şartıdır. Ulusal önlemler, UDYO ile yapılan mukavele yürürlükte olduğu müddetçe geçerli olacak şekilde uygulanmalıdır. Deniz çevresinin korunmasına ilişkin ulusal düzenleme ve tedbirlerin, UDYO tarafından kabul edilen kural ve standartlardan daha az etkili olmayacak ve gerisinde kalmayacak şekilde olması gerekmektedir.⁹²

Değerlendirme ve Sonuç

Ulusal yetki alanlarının ötesinde yer alan deniz yatağı ve toprak altı, hiçbir devletin egemenliği altında olmayan, maden kaynakları açısından, UDYO tarafından yönetilen kamusal alanlardır. BMDHS yürürlüğe girmeden önce, açık deniz rejimine tabi olan bu kesim, Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nda 'Bölge' olarak adlandırılmış ve 'enclosure' eğiliminin önemli bir örneğini teşkil edecek şekilde, maden kaynakları bakımından UDYO'nun denetim ve kontrolüne verilmiştir. Günümüzde, uluslararası deniz yatağında yürütülecek olan madencilik faaliyetleri, 'önce gelen yararlanır' yaklaşımının geçerli olmadığı, belli kural ve yöntemlere bağlı olarak yürütülmesi gereken ve elde edilecek ekonomik faydanın, belli ölçülerde diğer devletlerle paylaşılmasının öngörüldüğü bir hukuki rejim altına alınmıştır.

Derin deniz madenciliği, gerek Üçüncü Deniz Hukuku müzakereleri sürecinde, gerekse 1982 yılında BMDHS'nin imzaya açılmasını takip eden dönemde, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında temel bir uzlaşmazlık konusu olmuştur. 1994 Uygulama Anlaşması ile BMDHS'nin XI. Kısmı, gelişmiş ülkeler yararına olacak şekilde değiştirilmiş ve devletler arasındaki çıkarların UDYO tarafından dengelenmesi öngörülmüştür. BMDHS'nin ilgili hükümlerinde bir taraftan UDYO'nun 'insanlığın

89 ITLOS Advisory Opinion, paragraf 201

90 Ibid., paragraf 203, 204

91 Akkutay, Uluslararası Hukuk Bakımından Derin Deniz Yatağında Yer Alan Kaynakların Araştırılması, s.183. Donald K. Anton, "The Principle of Residual Liability in the Seabed Disputes Chamber of the International Tribunal for the Law of the Sea: The Advisory Opinion on Responsibility and Liability for International Seabed Mining (ITLOS Case No.17)", *McGill International Journal of Sustainable Development Law and Policy*, Cilt 7, No 2, 2011, ss. 249-251.

92 ITLOS Advisory Opinion, paragraf 242, ss. 72-73.

tümü adına' hareket edeceği öngörülürken,⁹³ öte yandan UDYO'nun 'bütün üyelerinin egemen eşitliği ilkesi' temelinde kurulduğu belirtilmektedir.⁹⁴ İlk bakışta, BMDHS'nin bu iki hükmü arasında çelişki olduğu izlenimi uyanmakta, UDYO'nun yetkilerinin 'tüm insanlık yararına' mı yoksa sadece UDYO'ya üye devletler için mi kullanılacağı konusunda, ikilem ortaya çıkmaktadır. 137. maddede, Bölge'de yer alan kaynakların devletlerin münferit çıkarları çerçevesinde değil, 'insanlığın ortak yararı' gözetilerek kullanılması gerektiği açıkça belirtilmektedir. Dolayısıyla 137. maddede yer alan 'ortak yarar', UDYO'ya üye olmayan devletlerin de yararını kapsayacak genişlikte yorumlanmalıdır. 157. madde, UDYO'nun niteliği, işleyişi ve karar süreçlerinin yapılandırılmasına ilişkindir. UDYO'nun karar mekanizmalarının, 'üye devletlerin egemen eşitliği ilkesi' üzerine bina edilmiş olması, uygulamada sadece üye devletlerin menfaatlerinin gözetileceği anlamına gelmez. Sözleşme'nin 137. maddesinde belirtildiği üzere, UDYO, Bölge'deki faaliyetlerin yürütülmesi esnasında, üye olmayan devletleri de içerecek şekilde, 'insanlığın tümü yararına' faaliyet göstermelidir.⁹⁵

UDYO, Bölge kaynakları dışında da yetkilidir. BMDHS'nin 82. maddesinde, kıta sahanlığı dış sınırının, 200 deniz milin ötesine uzanması durumunda, bu uzantıdan elde edilecek ekonomik kazancın, kısmen de olsa diğer devletlere aktarılması ve bu paylaşımın UDYO eliyle yapılması öngörülür.⁹⁶ Ortak miras ilkesinin, 200 deniz milinin ötesine uzanan kıta sahanlığı kesimlerinde uygulanması söz konusu olduğunda, UDYO bünyesinde kazanılacak olan deneyim, Bölge kaynaklarından elde edilecek kazancın paylaşımında da yol gösterici olacaktır. Dolayısıyla UDYO'nun 82. madde çerçevesinde yapacağı uygulamaların, açık, tutarlı ve yeknesak olması, Bölge kaynaklarından elde edilecek ekonomik kazancın bölüşüm süreçlerinin sağlıklı yürütülmesi bakımından da önem taşır.

UDYO kıta sahanlığı kaynaklarından elde edilen ekonomik getirinin paylaşımı dışında da, kıyı devletleri ile işbirliği yapabilir. BMDHS'nin 142. maddesinde, UDYO'nun Bölge'de yürütülen faaliyetlerin olumsuz etkilerine karşı, kıyı devletlerini korumaya yönelik bilgi verme, danışma ve işbirliği yükümlülüğüne yer verilmiştir. UDYO'ya kıyı devletleri ile işbirliği yapma konusunda verilmiş olan yetkiler genişletilebilir. BMDHS ve diğer ilgili belgelerde açıkça düzenlenmiş olmasa da, kıta sahanlığında yer alan maden kaynaklarının araştırma, keşif ve işletme faaliyetleri çerçevesinde, UDYO'nun kıyı devletleriyle işbirliği yapması mümkündür. Uygulamada kıta sahanlıkları üst üste gelen ve sınırlandırma sorunu yaşayan bazı devletler, sınırlandırma çizgileri belirlemek yerine, 'ortak kalkınma bölgeleri' (*joint development zones*) oluşturmak suretiyle, kıta sahanlığı kaynaklarını ortaklaşa işletme yoluna gitmektedirler. Benzer bir ortaklık modeli, UDYO ile kıyı devletleri arasında kurulabilir. Kıta sahanlığı ve bu kesimin Bölge'deki uzantısında yer alan ve ard arda konumlanmış olan maden kaynakları, UDYO ile sahildevletleri tarafından ortaklaşa işletilebilir. UDYO'nun bu türden ortak kalkınma projelerine öncülük etmesi halinde, BMDHS'nin temel hedefleri arasında yer alan, gelişmekte olan kıyı devletlerinin, gelişmiş ülkelerle olan farklılıklarının azaltılmasına da katkı sağlamış olacaktır.⁹⁷

UDYO'nun kurulmasıyla birlikte, derin deniz yatağında yürütülen madencilik faaliyetlerinde önemli gelişmeler kaydedildiği, UDYO tarafından verilen bir kısım maden keşif ve arama ruhsatlarının

93 BMDHS md.137

94 BMDHS md. 157/3

95 Wolfrum, *Legitimacy of International Law and the Exercise of Administrative Functions*, s.2047.

96 *Supra* not 37.

97 Borgese, *The Oceanic Circle: Governing the Seas as a Global Resource*, s. 172.

2016 yılında sona ermesiyle birlikte, maden çıkartma ve işletme faaliyetlerine yönelim olacağı öngörülmekteydi. UDYO'nun faaliyetlerini yürütürken uyması gereken kurallar, madencilik faaliyetlerini yürüten gerçek ve tüzel kişilerin hak ve yükümlülükleri ve destekleyen devletlerin sorumluluklarının sınırı konularında, açıklığa kavuşturulması gereken bir dizi belirsizlik ve hukuki boşluk bulunmaktadır. Bölge'de bulunan maden kaynaklarının sadece keşif ve araştırma faaliyetleri çerçevesinde değil; çıkartılma, işletilme ve elde edilecek kazancın paylaşımı süreci bakımından da, hukuki açıklık ve öngörülebilirlik önem taşır. UDHM DYUD'un 1 Şubat 2011 tarihli Danışma Görüşü, söz konusu hukuki belirsizliklerin giderilmesi bakımından önemli katkı sağlamıştır.

UDHM DYUD'un Danışma Görüşü, UDYO'nun ve devletlerin, Bölge'de, gerek kendilerinin bizzat, gerekse destekledikleri kişi ve kurumlarca yürütülecek faaliyetlerden dolayı, üstlenecekleri sorumluluğun muhtevasını ve sınırlarını ortaya koymak bakımından yol göstericidir. Derin deniz yatağında faaliyet yürütmek isteyen gerçek ve tüzel kişiler ile destekleyen devletler, Danışma Görüşü sayesinde, altına girecekleri yükümlülükler ve sorumluluklar konusunda aydınlanmış olup, ulusal düzeyde almaları gereken yasal, idari ve zorlayıcı önlemler konusunda bilgi sahibi olmuşlardır.

DYUD Danışma Görüşü'nde destekleyen devletin (hukuki yükümlülüğünü tamamiyle yerine getirdiği için sorumluluktan muaf olduğu) ve desteklenen kişinin sorumluluklarını yerine getirmediği/ getiremediği durumlarda, Bölge'de meydana gelen zararın tazmini konusunda kimin sorumlu olacağı konusunda, BMDHS'de hukuki boşluk bulunduğu tespit edilmiştir. DYUD söz konusu hukuki boşluğu uluslararası sorumluluk hukuku ilkeleri çerçevesinde doldurmak yerine, BMDHS'nin 235 maddesinin 3. fıkrasında yer alan tazminat fonu oluşturma imkanının kullanılabileceğini öngörmüştür.⁹⁸ DYUD Danışma Görüşü'nde, destekleyen devletin hukuka uygun eylemlerden kaynaklanan zararın giderilmesi konusunda BMDHS ile açıkça sorumlu tutulmamış olmasına dayanarak, BMDHS hükümlerini lafzi metodla yorumlamayı tercih etmiştir. Uluslararası hukuk yazarlarının Danışma Görüşü'ne yönelik temel eleştirileri de, işte tam bu noktada yapılmaktadır. DYUD'un amaçsal yorumu gözardı ederek, BMDHS hükümlerinin lafzi yorumuyla yetinmiş olması, Bölge ve kaynaklarını 'İnsanlığın Ortak Mirası' olarak kabul eden BMDHS'nin temel amaçları ile çelişkili bir tutum olarak değerlendirilmektedir.

Deniz yatağının üstünde veya toprak altında henüz keşfedilmemiş yaşam ortamları ve canlılar bulunmakta ve tüm bunların insanlığın gıda, enerji ve ilaç gereksinimlerini karşılayacak önemli bir potansiyel taşıdığı bilinmektedir. Dolayısıyla, derin deniz yatağı sadece madenler açısından değil, yaşam ortamları ve canlı türleri bakımından da önem taşır. Bölge kaynaklarının sınırsız ve makul olmayan ölçülerde kullanılmaması, kaynakların keşif ve çıkartılma süreçlerinde, çevre standartlarına uygun davranılması, uluslararası hukukun gereğidir. Nitekim bu görüş, UDHM DYUD'un Danışma Görüşü'nde de ortaya konmuştur. Danışma Görüşü'nde, Bölge madencilik faaliyetleri bağlamında uygulanmak üzere, BM Andlaşması'nın 13. maddesinde yer alan uluslararası hukukun 'tedrici gelişimi' anlamında 'yeni hukuk kuralları oluşturmak' şeklinde olmasa da; uluslararası çevre hukukunun kavram ve ilkelerine yer verilmiştir. Danışma Görüşü'nde, Bölge'de madencilik faaliyetleri yürütülürken, deniz çevresinin korunması yükümlülüğü çerçevesinde, UDYO'ya, destekleyen devletlere ve desteklenen kişilere düşen sorumluluklara ilişkin olarak, BMDHS ve Madencilik Kodunda yer alan kurallara açıklık getirilmiş, 'İhtiyat İlkesi', 'En İyi Çevre Uygulamaları' ve ÇED gibi çevre hukukunun temel ilke ve yükümlülüklerin uygulanması gerektiği belirtilmiştir.

98 ITLOS paragraf 205 ve paragraf 242, s.72

Bölge’de ve açık deniz kesimlerinde, deniz çevresinin korunması ve muhafaza edilmesine ilişkin yükümlülükler *erga omnes* niteliktedir. Uluslararası toplumun ortak çıkarlarını korumaya yönelik olan *erga omnes* yükümlülüklerin ihlal edilmesi durumunda, söz konusu ihlalden, doğrudan doğruya zarar görmeyen devletlerin de, zarar veren faaliyetin durdurulması ve tekrarlanmaması için gerekli tedbirlerin alınmasını isteme, tazminat ve onarım talep etme hakları mevcuttur. Ancak bu imkanın kullanılması, birçok koşulun bir araya gelmesini gerektirdiği için, etkili olarak uygulanması kolay değildir.⁹⁹

DYUD Danışma Görüşü’nde, Bölge’deki faaliyetlerin deniz çevresinin korunmasına ilişkin en yüksek standartlarda yürütülmesi ve gelişmişlik düzeylerine bakılmaksızın bütün devletlerin aynı standartlara tabi olması öngörülmüştür. Gerek dikkat ve özen yükümlülüğü gerekse doğrudan doğruya yerine getirilmesi gereken yükümlülükler bağlamında, gelişmiş ve gelişmekte olan devletler arasında fark gözetilmemiş olması, gelişmekte olan devletler bakımından ek bir külfet yaratmakla birlikte, deniz hukukunda rastlanan uygun bayrak uygulamalarına benzeyen ‘uygun destekleyen devlet’ (*sponsoring states of convenience*) uygulamalarının önlenmesi bakımından önemlidir. Eğer Danışma Görüşü’nde, gelişmekte olan devletler için daha düşük çevre standartları öngörülmüş olsaydı, gelişmiş ülkelerdeki yatırımcılar, daha az külfetli çevre standartlarına tabi olmak için, gelişmekte olan devletlerde şirketler kurarak tabiyet alma yoluna gidebilirdi. Bölge’deki çevre kalitesini olumsuz yönde etkileyebilecek bu türden uygulamaların önüne geçilmiş olması, Bölge ve kaynaklarının korunması bakımından önemlidir.¹⁰⁰

Bölge’ye ilişkin hukuki rejim maden kaynakları için oluşturulmuştur. Bölge’den canlı kaynakların elde edilmesi söz konusu olduğunda, BMDHS’nin XI. Kısmı çerçevesinde mi, yoksa açık deniz serbestilerini düzenleyen VII. Kısma göre mi hareket edileceği konusunda açıklık yoktur. Balıkçılık, kablo, boru döşeme ve bilimsel araştırma faaliyetlerinin, açık deniz kesimlerinin altına isabet eden derin deniz yatağına sirayet etmesi halinde, tabi olunacak hukuki rejimin belirlenmesi için, BMDHS’nin XI.Kısım ile VII. Kısmı’nın birlikte değerlendirilmesi gerekir. XI. Kısım ile VII. Kısmı arasında bağ kurulmasını gerektiren bir diğer önemli husus, BMDHS’nin kabul edilmesinden bu yana, deniz canlıları ve deniz ekosistemi konularında kaydedilen bilimsel gelişmelerle ilgilidir. Bu çalışmamızın konusu olmamakla birlikte, özellikle deniz koruma alanlarının tesisi ile genetik kaynakların elde edilmesine yönelik uygulamalarda ve getirilecek olası sınırlandırmalarla ilgili olarak, açık deniz serbestileri çerçevesinde mi, yoksa ‘ortak miras’, ‘ortak fayda’ yaklaşımı içinde mi hareket edileceği konusunda, mevcut hukuki tereddütlerin giderilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.¹⁰¹

Özet olarak bu çalışmada, sömürge yönetimlerinden kurtulan devletlerin, adaletsiz buldukları mevcut ekonomik düzeni değiştirmek üzere dayanak yaptıkları İOM kavramının uluslararası deniz hukuku üzerindeki dönüştürücü etkisi ortaya konmuştur. Bölge’de bulunan maden kaynaklarından, sadece bu kaynaklara teknolojik erişim imkanları ve işletme kabiliyeti olanların değil, gelişmekte olan tüm devletlerin yararlanması ilkesi, BMDHS XI. Kısım’da hukuki çerçeveye alınmıştır. BMDHS’de yer alan derin deniz yatağı madencilik faaliyetlerinin merkezden planlanan, müdahaleci ekonomik

99 Yoshifumi Tanaka, “Obligations and Liability of Sponsoring States Concerning Activities in the Area: Reflections on the ITLOS Advisory Opinion of 1 February 2011”, *Netherlands International Law Review*, Cilt 60, No 2, 2003, ss.225-228.

100 ITLOS Advisory Opinion, paragraf 159.

101 Alex G. Oude Elferink, “The Regime of the Area: Delineating the Scope of Application of the Common Heritage Principle and Freedom of the High Seas”, *The International Journal of Marine and Coastal Law*, Cilt 22, No 1, 2007, ss. 143-176.

yönetim modeli, 1994 Uygulama Anlaşması ile serbest piyasa ekonomisinin gereklerine göre yeniden şekillendirilmiş olsa da, İOM kavramına hukuki nitelik kazandıran XI. Kısım yürürlüktedir.

Makalemizde saptadığımız diğer genel sonuç ise, Bölge'de yürütülen madencilik faaliyetleri için, Uluslararası Kamu Hukuku bağlamında, '*sui generis*' (kendine özgü) bir kamu yönetimi modeli tesis edilmiş olduğu ve UDYO'nun İOM kavramını gözetmekle yükümlü olduğudur. UDYO, Bölge'de bulunan maden kaynaklarının keşfi, araştırılması ve işletilmesi faaliyetleri için, Madencilik Kodu bağlamında görüldüğü üzere, devletleri, gerçek veya tüzel kişileri bağlayan soyut ve genel kurallar koymakta, idari kararlar alabilmekte, dolayısıyla idare hukuku işlemlerine benzer nitelikteki tasarruflar aracılığıyla, kamu otoritesi (public authority) kullanmaktadır. BMDHS'de, UDYO'ya verilen yetkilerin normlar hiyerarşisi bağlamında yargısal denetimi imkanı da getirilmiştir. UDYO tüm bu faaliyetlerini İOM kavramının gereklerine göre yürütmek ve bu bağlamda gelişmekte olan devletlerin çıkarlarını dikkate almak, madencilik faaliyetlerinden elde edilecek ekonomik kazancın gelişmekte olan devletlerle paylaşılmasını sağlamakla yükümlüdür.

Nihayet bu çalışmamızda, UDYO'nun uyması gereken kurallar, madencilik faaliyetlerini yürüten gerçek ve tüzel kişilerin hak ve yükümlülükleri, destekleyen devletlerin sorumluluklarının sınırı şeklinde, açıklığa kavuşturulması gereken, bir dizi belirsizlik ve hukuki boşluk bulunduğu ortaya konulmuştur. Bu durum, UDYO'nun, bir hayli önemli hukuki sorunla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Bu konuda UDHM DYUD tarafından 1 Şubat 2011 tarihinde verilmiş olan Danışma Görüşü, önemli bir katkı sağlamış olsa da, özellikle madenlerin çıkarılma ve işletme süreci başladığında ve bu faaliyetlerden elde edilecek ekonomik faydanın paylaşımı noktasında, önemli zorluklarla karşılaşacağı ileri sürülebilir.

Bölge sadece maden kaynakları bakımından değil, biyolojik çeşitlilik açısından da çok zengindir. Bu kaynakların İOM kavramı bağlamında nasıl ele alınması gerektiği konusunda, BMDHS'de yeterli bir düzenleme yoktur. Bu nedenle, Bölge'deki canlı kaynaklara erişim ve bu kaynaklardan elde edilecek ekonomik kazanç ve bilimsel faydanın, gelişmekte olan devletlerle bölüşümü konusunda, hukuki düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Nitekim Birleşmiş Milletler nezdinde bu konuda bir hukuki düzenleme yapılmasına ilişkin süreç devam etmektedir.